

ವಜ್ರಕರ್ಣ ಸಿಂಹೋದರ

(ಅಧ್ಯಾಯ ೮ ಪುಟ ೨೬೮ ಪಂಕ್ತಿ ೨೨)

ದಶಾಂಗಪುರದ ದೊರೆ ವಜ್ರಕರ್ಣನು ಅತ್ಯಂತ ಧರ್ಮಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ನಿಜವಾದ ದೇವ-
ಗುರು-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹೊರತು ಇತರರಿಗೆ ವಂದಿಸಲಾರನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದನು. ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ನಿರ್ವಹಣೆ
ಗಾಗಿ ಅವನು ತನ್ನ ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಉಂಗುರದಲ್ಲಿ ಜಿನರದೊಂದು ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಯಾರಿ
ಗಾದರೂ ವಂದಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಉದ್ಭವಿಸಿದಾಗ ಆ ಉಂಗುರದಲ್ಲಿರುವ ಜಿನಬಿಂಬಕ್ಕೆ ನಮಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು
ತನ್ನ ಅಧಿರಾಜನಾದ ಸಿಂಹೋದರನೊಡನೆಯೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಈ ಸಂದ್ಭಿಯಂ
ಹೇಗೆಯೋ ಸಿಂಹೋದರನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಸಿಂಹೋದರನು ಅತ್ಯಂತ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ದಶಾಂಗ-
ಪುರದತ್ತ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಬಂದು ವಜ್ರಕರ್ಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ
ಅದೇಶ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಜ್ರಕರ್ಣನು ಒಪ್ಪದಿರಲು ಅವನ ಪುರದ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆಸಿ, ವಜ್ರಕರ್ಣನನ್ನು
ಸಮಯಕ್ಕೆ ಯೋಗಾಯೋಗದಿಂದ ರಾಮ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ-ಸೀತೆಯರು ಆ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಸಂಗತಿ-
ಯನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಸಿಂಹೋದರನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸಿ ವಜ್ರಕರ್ಣನನ್ನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಅವನ ರಾಜ್ಯ-
ವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ವರಳಿ ಕೊಡಿಸಿದರು.

ಈ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಜಿನಬಿಂಬಗಳಿಗೆ ಅವಿನಯ ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಆಶ-
ಯದಿಂದಲೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ತರದ ಬಿಂಬವು ಸದೋಷವಿದೆ ವಂದನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ
ದುದರಿಂದಲೇ ವಜ್ರಕರ್ಣನು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಪುಥವಾನಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ
ಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೋ ತಪ್ಪಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿರು-
ತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಬಾರದೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಅಧಃಕರಣ, ಅಪೂರ್ವಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ

'ಕರಣಲಬ್ಧಿ' ಕರಣವೆಂದರೆ ಜೀವದ ವಿಶುದ್ಧ ಪರಿಣಾಮ, ಲಬ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಲಂಭನಂ ಲಬ್ಧಿಃ=ಪ್ರಾಪ್ತವಾ-
ಗುವುದು. ಜೀವವು ವಿಶುದ್ಧ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಕರಣಲಬ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಕರಣಲಬ್ಧಿ-
ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನ ಪರಿಣಾಮವು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾವಗಳನ್ನು ಯಥಾರ್ಥ
ದಲ್ಲಿ ವಚನ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು ಅಶಕ್ಯಕೋಟಿಯ ಮಾತಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿಷಯವು ಶ್ರುತ-
ಕೇವಲಿ ಅಥವಾ ಕೇವಲೀ ಗಮ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಈ ಭಾವದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
ಆದರ ಮೇಲಿಂದ ಭಾವದ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿ ಮತ್ತು ಲಬ್ಧಿಸಾರ, ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ ಮೊದಲಾದ ಕರಣಾನುಯೋಗ
ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಆ ವಿಶುದ್ಧ ಪರಿಣಾಮದ ಪ್ರಕಾರವೇನೆಂಬುದರ ಸ್ಥೂಲ ಕಲ್ಪನೆಯಾದರೂ ಬರ-
ಲೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿದೆ.

ಕರಣಲಬ್ಧಿ ರೂಪವಾದ ಭಾವವು ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಆಗ ಆತ್ಮನು ನಿಯಮದಿಂದ
ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಉರಳಿ ಬೀಳುವ ಭಯವಿಲ್ಲ
ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯು ಈ ಭಾವದಲ್ಲಿದೆ ಇದೇ ಈ ಭಾವದ ವಿಶೇಷತೆಯಿದೆ.
ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧಃಕರಣ, ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಮತ್ತು ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣವೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ.

ಮೂರು ದರ್ಶನ ಮೋಹನಿಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಹೀಗೆ ಏಳು ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಥವಾ
ಜಾರಿತ್ರಿಮೋಹದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಉಪಶಮ ಇಲ್ಲವೆ ಕ್ಷಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಜೀವದ
ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಭಾವವು ಅಭಾವವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ಅಂತರ್ಮೂರ್ತಿಯ ಮೂತ್ರವಿರುತ್ತದೆ ಅದೇ
ಜೀವಕ್ಕೆ ಕರಣಲಬ್ಧಿಯ ಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವು ಅತ್ಯಂತ ಉಜ್ವಲವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಯ
ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅನಂತಗುಣಿತ ವಿಶುದ್ಧತೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಆ ವಿಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕರ್ಮದ ಉಪಶಮ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯವು
ಆಗುತ್ತದೆ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭಾಗವೂ ಕಡಿಮೆ-ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರು ಕರಣದಕಾಲವು
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಅಂತರ್ಮೂರ್ತಿಯವಿದೆ. ಆದರೂ ಅಪೂರ್ವಕರಣದ ಕಾಲವು ಅಧಃಕರಣದ ಸಂಖ್ಯಾತದ
ಭಾಗವಿದ್ದರೆ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಕಾಲವು ಅಪೂರ್ವಕರಣದ ಸಂಖ್ಯಾತದ ಭಾಗವಿದೆ. ಇನ್ನು ಅಧಃಕರಣದ ಪರಿಣಾ-
ಮವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಲೋಕ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದರೆ ಅಪೂರ್ವಕರಣದ ಪರಿಣಾಮವು ಅಧಃಕರಣದ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗಿಂತ
ಅಸಂಖ್ಯಾತಲೋಕಗುಣಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅದರ ಕಾಲದ ಸಮ-
ಯಗಳ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಮುಖಾಂತರ ಇದನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸೋಣ.

ಅಧಃಕರಣ ಕಾಲದ ಸಮಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ೧೬, ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಕಾಲದ ಸಮಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ೮,
ಮತ್ತು ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ಕಾಲದ ಸಮಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ೪ ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡೋಣ. ಈಗ ಅಧಃಕರಣ
ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೩೦೨೨, ಅಪೂರ್ವಕರಣದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೪೦೬೬ ಮತ್ತು ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಪರಿ-
ಣಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೪ ಇದೆ. ಒಂದು ಜೀವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ
ಒಂದು ಜೀವವು ಅಧಃಕರಣದ ೧೬ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ೧೬ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಅಧಃಕರಣ
ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ವಕರಣದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ೧೬ ಮತ್ತು ೮ ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವು ಹಲವು ಜೀವ
ಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧಃಕರಣದ ೧೬ ಸಮಯಗಳ ವೇದಲನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ

ಜೀವವು ಅಧಃಕರಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಅಧಃಕರಣದ ಎಲ್ಲ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿಂದ ಮೊದಲೂ ೧೬೨ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಬೇಕಾದಾಗ ಅಧಃಕರಣ ಹಚ್ಚಿದರೆ ಅದರ ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಂಬರ ೧ ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ೧೬೨ ರ ವರೆಗಿನ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸರಿಸಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವುದೇ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಧಃಕರಣ ಹಚ್ಚುವ ಎರಡನೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಂಬರ ೪೦ ರಿಂದ ೨೦೫ ರ ವರೆಗೆ ಇರುವ ೧೬೬ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರನೆಯ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲೂ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಂಬರ ೮೦ ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ೨೪೯ ರ ವರೆಗಿನ ೧೬೦ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಮತ್ತು ೧೨೧ ರಿಂದ ೨೯೪ ರ ವರೆಗಿನ ೧೭೪ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮುಂದಿನ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಗೊಮ್ಮಟಸಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸವಿಸ್ತರ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲು ಕಾಲಾವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಅಧಃಕರಣದ ಪುನರಂತ್ಯವಲ್ಲದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಕೇವಲ ೯೧೨ ಇವೆ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಾಗುವ ಪುನರಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಪುನರಂತ್ಯವಲ್ಲದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಒಟ್ಟು ೩೦೭೨ ಇವೆ. ಈ ಅಧಃಕರಣದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸಮಾನ ವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಗಿವೆ. ಎಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಸಮಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಷ್ಟು ಎರಡನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಈ ಸಮಾನ ವೃದ್ಧಿಗೇನೇಚಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಚಯದ ಪ್ರಮಾಣ ೪, ಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಮಾಣ ೧೬ ಮತ್ತು ಸರ್ವಧನದ ಪ್ರಮಾಣ ೩೦೭೨ ಇದೆ. ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಘಟಿ ಪದ ಪ್ರಮಾಣ ಚಯ ವರ್ಧಿಸಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಘಟಿ ಪದದ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಚಯ ಮತ್ತು ಪದದಿಂದ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ $\frac{16 \times 4 \times 16}{2} = 480$ ಚಯ ಧನದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಸಮಯದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ವೃದ್ಧಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಚಯ ಧನ ಇಲ್ಲವೆ ಉತ್ತರ ಧನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಧನಗಳಲ್ಲಿ ಚಯಧನವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಉಳಿದುದರಲ್ಲಿ ಪದದಿಂದ ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಮೊದಲ ಸಮಯ ಸಂಬಂಧದ ಪರಿಣಾಮ ಪುಂಜದ ಪ್ರಮಾಣವು $\frac{3072-480}{16} = 162$ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಚಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ದ್ವೀತಿಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗಳ ಪರಿಣಾಮ ಪುಂಜದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಘಟಿಪದ ಪ್ರಮಾಣ ಚಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಕೊನೆಯ ಸಮಯ ಸಂಬಂಧದ ಪರಿಣಾಮ ಪುಂಜದ ಪ್ರಮಾಣವು $೧೬೨+೧೫ \times ೪ = ೨೨೨$ ಆಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸಂಭಾವನೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜೀವಗಳು ಎಷ್ಟೋ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜೀವಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದ್ಯಶ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜೀವಗಳು ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜೀವಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದ್ಯಶ್ಯತೆಯಿದೆ. ಭಿನ್ನ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜೀವಗಳು ಹಲವು ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜೀವಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದ್ಯಶ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವು ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಜೀವಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಾಗುತ್ತದೆ ಅದೇ ಪರಿಣಾಮವು ಬೇರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮೂರನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಸಮಯವರ್ತಿಯಾದ ಹಲವು ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ಸಾದ್ಯಶ್ಯತೆಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ೧೬೨ ನಂಬರದ ಪರಿಣಾಮವು ಮೊದಲನೆಯ, ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯ ಸಂಬಂಧದ ಪರಿ-

ಣಾವು ಪುಂಜದಲ್ಲೂ ೩೯, ೪೦, ೪೧, ೪೨ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ನಂಬರ ದಿಂದ ಹಿಡಿದು ೩೯ ನಂಬರದವರೆಗೆ ೩೯ರ ಪರಿಣಾಮಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅವು ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ, ಎರಡನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇವೇ ೩೯ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಪುಂಜಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂಬರ ೪೦ ರಿಂದ ೭೯ ವರೆಗೆ ೪೦ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಹೀಗಿವೆ ಅವು ಮೊದಲನೆಯ, ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂ. ೮೦ ರಿಂದ ೧೨೦ರ ವರೆಗೆ ೪೧ ಪರಿಣಾಮಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅವು ಮೊದಲನೆಯ, ಎರಡ ನೆಯ, ಮೂರನೆಯ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂ. ೧೨೧ ರಿಂದ ೧೬೨ರ ವರೆಗೆ ೪೨ ಪರಿಣಾಮಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅವು ಮೊದಲನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಉಳಿದ ಸಮಯಗಳದ್ದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಧಃಕರಣದ ಮೇಲೆ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಮೊದ ಮೊದ ಲಿನ ಪರಿಣಾಮದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅನಂತ-ಅನಂತ ಗುಣಿತ ವಿಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ.

ಈ ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಕಾಂಡಕಘಾತ, ಅನುಭಾಗಕಾಂಡಕಘಾತ, ಗುಣಶ್ರೇಣಿ ಮತ್ತು ಗುಣ- ಸಂಕ್ರಮಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯ ಅಭಾವ- ಎರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಅನಂತಗುಣಿತ ವಿಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಶುದ್ಧಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಬಂಧದ ಕಾಲವು ಕೇವಲ ಅಂತರ್ಮೂರ್ತ ಮೂತ್ರವಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥಿತಿಬಂಧ ಕಾಲವು ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲೋಪಮದ ಸಂಖ್ಯಾತದ ಭಾಗದಿಂದ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಬೇರೆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಖ್ಯಾತ ಸಹಸ್ರಬಾರಿ ಸ್ಥಿತಿಬಂಧಾಪಸರಣಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣದ ಕಾಲವು ಪೂರ್ಣ ಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಅಧಃಕರಣದ ಅಂತರ್ಮೂರ್ತ ಮೂತ್ರ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಜೀವವು ಅನಂತಗುಣಿತ ವಿಶುದ್ಧಿ- ಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಜಾತಿಯ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸಮಯದಲ್ಲೆಂದೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಂಥ ಅಪೂರ್ವ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತದೆಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವಕರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಧಃ ಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಬೇರೆ ಸಮಯವರ್ತಿಯಾದ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಸಾದೃಶ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸಾದೃಶ್ಯ ವೆಂದು ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಾಗುತ್ತವೆ ಹಾಗೆ ಅಪೂರ್ವಕರಣದಲ್ಲೂ ಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸಮಯವರ್ತಿ ಯಾದ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮವು ಸಾದೃಶ್ಯವಾಗದೆ ಅಸಾದೃಶ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ಸಮಯವರ್ತಿಯಾದ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯ-ಅಸಾದೃಶ್ಯಗಳೆರಡೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಅಧಃಕರಣದ ಕಾಲದಿಂದ ಅಪೂರ್ವಕರಣದ ಕಾಲವು ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಂಖ್ಯಾತಗುಣಿತ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೂ ಸಾವಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂತರ್ಮೂರ್ತವೇ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಧಃಕರಣದ ಪರಿ- ಣಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಲೋಕಗುಣಿತವಿದ್ದು ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳಿ- ಗಿಂತ ಎರಡನೆಯ ಸಮಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಹೆಚ್ಚು ಎರಡನೆಯ ಸಮಯಕ್ಕಿಂತ ಮೂರನೆಯ ಸಮಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳಿವೆ. ಮತ್ತು ಅಧಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸಮಯವರ್ತಿಯಾದ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಅನುಕೃಷ್ಣಿಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದೆ ಹಾಗೆ ಅಪೂರ್ವಕರಣ- ದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸಮಯವರ್ತಿಯಾದ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲದೆಂದು ಅನುಕೃ- ಷ್ಣಿಯ ರಚನೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರ ಅಂಕ ಸಂದೃಷ್ಟಿಯು ಹೀಗಿದೆ-ಸರ್ವಧನದ ಪ್ರಮಾಣ ೪೦೯೬, ಚೆಯದ ಪ್ರಮಾಣ ೧೬, ಮತ್ತು ಸ್ನಾನದ ಪ್ರಮಾಣ ೪ ಇದೆ. ಒಂದು ಘಟಿಪದದ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಚೆಯ ಮತ್ತು ಪದದಿಂದ

ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಚಯ ಧನದ ಪ್ರಮಾಣವು $\frac{7 \times 16 \times 8}{2} = 448$ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಧನದಿಂದ ಚಯ ಧನವನ್ನು ಕಡಿದು ಮಾಡಿ ಪದದಿಂದ ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯ ಸಂಬಂಧದ ಪರಿಣಾಮಪುಂಜದ ಪ್ರಮಾಣವು $\frac{4096-448}{8} = 456$ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಚಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಎರಡನೆಯ ಮೊವಲಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಾಗುವಂಥ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಘಟಿಪದ ಪ್ರಮಾಣದ ಚಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದರಿಂದ ಕೊನೆಯ ಸಮಯ ಸಂಬಂಧದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಪ್ರಮಾಣವು $456+7 \times 16 = 568$ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಅಪೂರ್ವಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಸಮಯದವರೆಗೆ ಗುಣಶ್ರೇಣಿ, ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣ, ಸ್ಥಿತಿಶಾಂಡಘಾತ, ಅನುಭಾಗಶಾಂಡಘಾತವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಅವಶ್ಯಕಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವ ಸಮಯದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಸಮಯದ ಜಘನ್ಯ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅನಂತಗುಣಿತ ವಿಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸರ್ಪದ ನಡಿಗೆಯಂತಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಪರಿಣಾಮಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಮೋಹನೀಯದ ಉಪಶಮವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರ್ಮುಕ್ತೋತ್ಸವಾತ್ರವಾಗಿರುವ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಂದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸಮಯ ದಲ್ಲಿರುವಂಥ ಹಲವು ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಶರೀರದ ಆಕಾರ, ವರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರಂಗ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರದಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಹಾಗೆ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪರಸ್ಪರದಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಅವಕ್ಕೆ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣಾಮಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಕಾಲವು ಎಷ್ಟಿದೆ ಅಷ್ಟೇ ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅದರ ಕಾಲದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಒಂದೊಂದೇ ಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿದ್ದು ಧ್ಯಾನರೂಪದ ಅಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲೆಯ ನೆರವಿನಿಂದ ಕರ್ಮಕಾಂತಾರವನ್ನು ಭಸ್ಮೀಭೂತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ, ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿರುವ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಸಾದ್ಯ ತ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾದ್ಯತ್ಯತೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದಲೇ ಆಯಂಕರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಉಳಿದ ಏಳು ಕರ್ಮಗಳ ಗುಣ ಶ್ರೇಣಿನಿರ್ಜರೆ, ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣ, ಸ್ಥಿತಿಖಂಡನ, ಅನುಭಾಗಶಾಂಡಕ ಖಂಡನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮೋಹನೀಯಕರ್ಮದ ಬಾದರಕೃಷ್ಣಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಕೃಷ್ಣಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನು ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಗಳ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಮೊದಲ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಎರಡನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಅನಂತಗುಣಿತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೂರನೆಯ ಸಮಯದ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಜಘನ್ಯವಲ್ಲದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಅನಂತಗುಣಿತ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಕೊನೆಯ ಸಮಯದವರೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವಗಳ ಪ್ರದೇಶಬಂಧವು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರದೇಶಬಂಧವು ಯೋಗದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಯೋಗಗಳ ಸಮಾನತೆಯಾಗುವ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಲೋಕಪೂರಣ ಸಮುದ್ಭೂತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಕೇವಲಿಗಳ ಯೋಗದ ಸಮಾನತೆಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಪರವಾಗವಾವಿದೆ ಹಾಗೆ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯೋಗದ ಸಮಾನತೆಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಪರವಾಗವಾದ ಅಭಾವವಿದೆ.

ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣವನ್ನಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಬೇರೆ ಸ್ಥಿತಿಖಂಡ, ಬೇರೆ ಅನುಭಾಗಖಂಡ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಸ್ಥಿತಿಬಂಧ (ಅಪಸರಣ)ಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಅಪಕರ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರದೇಶಾಗ್ರದಿಂದ

ಅಸಂಖ್ಯಾತಗುಣಿತ ಪ್ರದೇಶದ ಅಪಕರ್ಷಣವೂಡಿ, ಸಾವಿರಾರು ಸ್ಥಿತಿಬಂಧ, ಸ್ಥಿತಿಶಾಂಡಕಘಾತ ಮತ್ತು ಅನು-
ಭಾಗಶಾಂಡಕ ಘಾತಗಳು ಕಳೆದುಹೋದಮೇಲೆ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ಕಾಲದ ಕೊನೆಯ ಸಮಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು-
ತ್ತದೆ. ಆಗ ಉದಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕರ್ಮದ ನಿಷೇಕಗಳ ಉದಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ
ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ-
ಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಗೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ವಿಶ್ರವೋಹನೀಯ ಮತ್ತು ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ವೋಹನೀಯವೆಂದು ಮೂರು
ಭಾಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಮೂರೂ ಕರಣಗಳ ಭಾವವು ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ, ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನ ಪರಿ-
ಣಾಮಗಳಿಂದ ಸಮ್ಯಗ್ಧರ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ಪರಿಣಾಮದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವು ವರ್ತ-
ಮಾನ ಕಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ಧರ್ಮನದಂತೆಯೇ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಕೋಶ

ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ : ಬಂಧನದಲ್ಲಿರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲವೆ ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಹನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ನೆಲ ಮೇಲೆ ಮಲಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಮಲ-ಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕಷ್ಟಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಕಾಮವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಯಾವ ನಿರ್ಜರೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆಯಿದೆ.

—ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ೬/೨೦/೩೩೫/೧೦

ಅಗುರುಲಘು : ಜಡ ಇಲ್ಲವೆ ಚೈತನ್ಯಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗುರುಲಘುವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗುಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಯಾವುದರ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರತಿ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಣಮನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದು ಹೇಗಿರುತ್ತದೋ ಹಾಗೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಂಯೋಗಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಪರಿಣಮನವು ಸ್ಥೂಲರೂಪದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರ ಧರಿಸಿದ ಜೀವವೂ ತಿಳುವು-ದಷ್ಟತನದ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಗುರುಲಘುವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಗುರುಲಘು ಗುಣದ ಷಡ್‌ಗುಣಹಾನಿ-ವೃದ್ಧಿರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತಿ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಸಿದ್ಧರ ಸ್ವರೂಪವು ಜಡವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಹಗುರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ 'ಅಗುರುಲಘು' ಗುಣವುಳ್ಳವರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

—ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ ಟೀಕೆ ೧೪/೪೩

ಅಘಾತಿಕರ್ಮ : ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಜೀವ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವಂಥ ಶಕ್ತಿಯು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದನ್ನು ಅಘಾತಿಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಚಕ್ಷುದರ್ಶನ : ದೃಷ್ಟಾಂತ ಎಂದರೆ ನೋಡದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಅಚಕ್ಷುದರ್ಶನವಿದೆಯೆಂದು ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಅವರ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗೆನ್ನುವುದರಿಂದ ಏಕೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಅಭಾವವಿದೆಯೆಂದಮೇಲೆ ಅವಕ್ಕೆ ಅಚಕ್ಷುದರ್ಶನದ ಅಭಾವದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಲಬ್ಧ ಪದಾರ್ಥದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವಂಥ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ದರ್ಶನವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಷಯ ರಹಿತತೆಯ ಆಪತ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪ ಸಂವೇದನವು ಅಚಕ್ಷುದರ್ಶನವಿದೆಯೆಂದು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು. —ಧವಲ. ೧/೧, ೧, ೧೩೩/೩೩೩/೩

ತನ್ನ ಅವರಣದ ಕ್ಷಯೋಪಶಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೊಂದನ್ನುಳಿದು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಕಲರೂಪದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವಲೋಕನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಅಚಕ್ಷುದರ್ಶನವಿದೆ

— ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯ ತ. ಪ್ರ. ೪೨

ಅಫೇರಾ : ಅಶ್ಚರ್ಯಕಾರಕವೂ, ಅಘಟಿತವೂ, ಅಪೂರ್ವವೂ ಎನಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಫೇರಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಜೀವ : ಜೀವದಿಂದ ವಿಪರೀತವಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದು ಅಜೀವವಿದೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋ-

ಗದ ಜೊತೆಗಿರುವಂಥ ಯಥೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಜೈತನ್ಯದ ಅಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಅಜೀ-
ತನತನವೇ ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಪ್ರತಿಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಅಜೀವವಿದೆ. ಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವದ
ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವಕ್ಕೆ ಅಜೀವವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ.

—ಸರ್ವಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ/೨/೨೬೬

ಅಣುವ್ರತ-ಮಹಾವ್ರತ : ಬದುಕಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಪಾಪಗಳ ಏಕದೇಶ ಇಲ್ಲವೆ ಸರ್ವದೇಶಗಳ ನಿಷ್ಠೆ
ತ್ರಿಗ್ರ ವ್ರತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರಾವಕರಿಗೆ ಅಣುವ್ರತವೆಂದೂ ಸಾಧುಗಳಿಗೆ ಮಹಾವ್ರತವೆಂದೂ ಎರಡು
ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಇವನ್ನು ಅತಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಪಾಲಿಸಿದರೆ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಇಲ್ಲವೆ
ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂಸೆ, ಹುಸಿ, ಕಳವು, ಕುಶೀಲ ಮತ್ತು ಪರಿಗ್ರಹ ಈ ಐದು
ಸ್ಥೂಲ ಪಾಪಗಳಿಂದ ವಿರಕ್ತವಾಗುವುದು ಅಣುವ್ರತವಿದೆ. ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ ಮೊದಲಾದ ಐದೂ ಪಾಪಗಳನ್ನು
ಮನ, ವಚನ, ಕಾಯ ಹಾಗೂ ಕೃತ-ಕಾರಿತ-ಅನುಮೋದನೆಯಿಂದ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು ಮಹಾವ್ರತವಿದೆ.
ಇದು ಮಹಾನ್ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಅರ್ಥದ ಸಿದ್ಧಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಮಹಾನ್ ತೀರ್ಥಂಕರಾದಿ ಪುರುಷರು ಇವನ್ನು
ಪಾಲನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ, ಎಲ್ಲ ತರದ ಪಾಪಯೋಗಗಳ ತ್ಯಾಗವಾಗುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂ ಮಹಾನ್ ಆಗಿವೆ, ಪೂಜ್ಯ
ವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಇವುಗಳ ಹೆಸರು ಮಹಾವ್ರತವಿದೆ.

—ಭಗವತೀ ಆರಾಧನೆ. ೧೦೮೪

ಅಧ್ಯವಸಾಯ : ನಾನು ಬೇರೆ ಜೀವಗಳನ್ನು ಬದುಕಿಸುತ್ತೇನೆ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಜೀವಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಬದು-
ಕಿಸುತ್ತವೆಂಬ ಆಶಯವು ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವಿದೆ, ಅಧ್ಯವಸಾಯವಿದೆ. ಅಸತ್ಯ, ಅಧ್ಯವಸಾಯ, ಅಭಿನಿ-
ವೇಶ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಏಕಾರ್ಥ ವಾಚಿಯಾಗಿವೆ. ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಜ್ಞಾನ, ಅಚರಣರೂಪವಾದ ನಿಶ್ಚಯ
ರತ್ನಶ್ರಯ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಭೇದಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಆಗ 'ನಾನು ಜೀವಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆ'
ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಹಿಂಸಾದಿ ಅಧ್ಯವಸಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. 'ನಾನು ನಾರಕಿಯಿದ್ದೇನೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮೋದಯ
ರೂಪವಾದ ಅಧ್ಯವಸಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಇದು ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಶಾಯವಿದೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞೇಯಪದಾರ್ಥವು ಅಧ್ಯವಸಾ-
ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವಾದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನನ್ನು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

—ಸಮಸಾರ. ತಾ. ವ್ಯ. ೨೭೦/೩೪೮

ಅಧಿಗಮ : 'ಅಧಿ' ಉಪಸರ್ಗಪೂರ್ವಕವಾದ 'ಗಮ' ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಭಾವ ಸಾಧನವಾದ 'ಅಚ್'
ಪ್ರತ್ಯಯ ಹಚ್ಚುವುದರಿಂದ ಅಧಿಗಮ ಎಂದರೆ ಪದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡುವುದು ಅದು ಅಧಿಗಮವಿದೆ. ಮೌಖಿಕ
ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಲ್ಲವೆ ಬರೆದ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಓದಿ ಜೀವವು ಯಾವುದೇ ಗುಣ-ದೋಷಗಳನ್ನು
ಮಾಡಲಿ ಅವು ಅಧಿಗಮವೆನಿಸುತ್ತವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ಅಧಿಗಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವೇ ಗುಣ-ದೋಷ
ಗಳು ಒಂದು ವೇಳೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಕ್ಕೆ ನಿಸರ್ಗಜನ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.
ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ, ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಗಳಂತೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಚಾರಿತ್ರವು ಕೇವಲ
ಅಧಿಗಮಜನ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾರದೇ ಉಪದೇಶ ಇಲ್ಲವೆ ಅನುಸರಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು
ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಾಧಿಗಮ, ಪರಾರ್ಥಾಧಿಗಮವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಯ,
ಪ್ರಮಾಣ ಭೇದಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಎರಡೆರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು ಸ್ವಾರ್ಥಾಧಿಗಮವಾದರೆ
ವಚನ ಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು ಪರಾರ್ಥಾಧಿಗಮವಿದೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದು ಬಾಹ್ಯೋಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಆಗುತ್ತದೆ
ಅದು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿದೆ. ನಿಸರ್ಗವೆಂದರೆ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ, ಪರರ ಉಪದೇಶವನ್ನುಳಿದು ಚಂದ್ರದರ್ಶನ,

ಜಿನಬಿಂಬದರ್ಶನ, ವೇದನೆ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ನೈಸರ್ಗಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ, ೨ ೧ ೩/೧೩/೮೫/೨೮.

ಅಧಃಕರಣ : ಮೂರನೆಯ ಪರಿಶಿಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಅಧಃಕರ್ಮ : ಯಾವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಹಿಂಸೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಅವಕ್ಕೆ ಅಧಃಕರ್ಮವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಧಃಕರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧು ಜನರು ಮನ, ವಚನ, ಕಾಯಗಳಿಂದ ಅನುಮೋದನೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪೃಥ್ವೀಕಾಯ ಮೊದಲಾದ ಷಟ್ಕಾಯ ಜೀವಗಳಿಗೆ ದುಃಖ ಕೊಡುವುದು, ಹೊಡೆಯುವುದು ಅದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಆಹಾರ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳಿವೆ ಅವು ಅಧಃಕರ್ಮವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಉಪದ್ರವಣ, ವಿದ್ರಾವಣ, ಪರಿತಪನ, ಆರಂಭ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಯಾವ ಆಹಾರ ಸಿದ್ಧವೂಡಿದೆ, ಯಾವುದು ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದೆ ಅಥವಾ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನುಮೋದನೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ ಇಂಥ ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಮುನಿಗಳ ಉಪವಾಸದ ತಪಶ್ಚರ್ಯಗಳು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ.

—ಚಾರತ್ರಸಾರ, ೯೮/೧

ಅನಂತ : ದ್ರವ್ಯ, ಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಭಾವಗಳವರೆಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ವಿಚಿತ್ರ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮತವನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆಡೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಎಣಿಕೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮತ್ತು ಅನಂತದ ಮಂಖಾಂತರ ಪ್ರರೂಪಣೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಅನಂತ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅಲ್ಪಜ್ಞರಿಗೆ ಅಸಂಭವವಾದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ತರತಮತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದರ ಅಂದಾಜು ಮಾಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋದಮೇಲೆ ಯಾವ ರಾಶಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಅಸಂಖ್ಯಾತವಿದೆ, ಮತ್ತು ಯಾವ ರಾಶಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದು ಅನಂತವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಮಾನಂತ, ಸ್ಥಾಪನಾನಂತ, ದ್ರವ್ಯಾನಂತ, ಶಾಶ್ವತಾನಂತ, ಗಣನಾನಂತ, ಅಪ್ರದೇಶಿಕಾನಂತ, ಏಕಾನಂತ, ಉಭಯಾನಂತ, ವಿಸ್ತಾರಾನಂತ, ಸರ್ವಾನಂತ ಮತ್ತು ಭಾವಾನಂತವೆಂದು ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಈ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಧವಲಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

—ನೋಡಿ ಧವಲ. ೨, ೧, ೨, ೨/೧೧-೧೬/೯

ಅನಂತಕಾಯ (ವನಸ್ಪತಿ) : ಜೈನ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಗೂ ಏಕೇಂದ್ರಿಯಜೀವಶರೀರವೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮತ್ತು ಅನಂತ ಜೀವಗಳ ಪಾಲಂತ್ಯ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಅನಂತ ಜೀವಗಳ ಜನ್ಮ-ಮರಣ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸ ಮೊದಲಾದವು ಸಮರೂಪದಿಂದಾಗುತ್ತವೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಜೀವಗಳು ವ್ಯಾಸಿಸುತ್ತವೆಂದು ಆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ನಿಗೋದವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ನಿಗೋದದಲ್ಲೂ ನಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಇತರವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಯಾವವು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ನಿಗೋದಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ ಅವು ನಿತ್ಯನಿಗೋದ ಇವೆ, ಮತ್ತು ತ್ರಸ-ಸ್ಥಾವರ ಮೊದಲಾದ ಉಳಿದ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಣಮಾಡಿ ಪಾಪೋದಯದಿಂದ ಪುನಃ ನಿಗೋದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಅವು ಇತರ ನಿಗೋದವಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶರೀರವು ಬಾದರವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಬಾದರ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಿರುತ್ತದೆ. ದಿನ ನಿತ್ಯ ತಿನ್ನುಣ್ಣುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವಂಥ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವನಸ್ಪತಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ-ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಿವೆ. ಒಂದೇ ಜೀವದ ಶರೀರವುಳ್ಳ ವನಸ್ಪತಿಯು ಅಪ್ರತಿ

ತ್ಪ್ರತಿವಿದೆ, ಹಾಗೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸಾಧಾರಣ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಸಮವಾಯದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ವನಸ್ಪತಿಯಂ ಸಪ್ತ ತಿಪ್ಪಿತವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವನಸ್ಪತಿ ಸ್ತಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಸವಾಗಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸಾಧಾರಣ ಶರೀರಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಒಂದೊಂದು ಆ ಸಾಧಾರಣ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ನಿಗೋದ ಜೀವಗಳು ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾಧಾರಣ ಶರೀರ ಅಥವಾ ನಿಗೋದ ಜೀವಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿ ತಂಬಿವೆ, ಆದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ವಣವು, ಕಿತ್ತಳೆ ಮೊದಲಾದವು ಅಪ್ರತಿಪ್ಪಿತವಾದರೆ ಅಲೂಗಡ್ಡೆ, ಗಜ್ಜರಿ, ಮೊದಲಾದವು ಸಪ್ರತಿಪ್ಪಿತವಾಗಿವೆ. ಒಂದು ನಿಗೋದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನಂತಾನಂತ ಜೀವಗಳು ಕೂಡಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ, ಕೂಡಿಯೇ ಸಾಯುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ನಿಗೋದ ಶರೀರವು ಹೇಗಿರುತ್ತದೆ ಹಾಗೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಿಗೋದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯಂ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಕೋಟಾ ಕೋಟಿ ಸಾಗರ ಪ್ರವಣವಿದೆ.

—ಗೋ. ಜಿ. ೧೯೩/೪೩೦/೧೬

ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯ : ಸಹಜ ಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯ ನಯದಿಂದ ಅನಾದಿ-ಅನಂತ, ಅಮೂರ್ತ-ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಶುದ್ಧವಾದಂಥ ಸಹಜದರ್ಶನ-ಸಹಜಜ್ಞಾನ-ಸಹಜಚಾರಿತ್ರ ಸಹಜಪರಮವೀತರಾಗ ಮುಖಾತ್ಮಕವಾದ ಶುದ್ಧ ಅಂತಃತತ್ತ್ವ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಯಾವ ಸ್ವಭಾವವಿದೆ ಅದು ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯ ಸ್ವರೂಪವಿದೆ. ಮತ್ತು ಸಾದಿ, ಅನಂತ, ಅಮೂರ್ತ, ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಶುದ್ಧ ಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಕೇವಲಜ್ಞಾನ-ಕೇವಲದರ್ಶನ-ಕೇವಲಸಂಖಿ-ಕೇವಲಶಕ್ತಿಯಂಕ್ತವಾದ ಫಲರೂಪವು ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯವಿದೆ.

—ನಿಯಮಸಾರ. ತಾ. ವೃ. ೧೫

ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ : ಜೀವದ ಕಷಾಯಗಳ ವಿಚಿತ್ರತೆಯಂ ಸಾವಣಾನ್ಯಬುದ್ಧಿಯಂ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಆ ಕಷಾಯಗಳನ್ನು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಮೊದಲಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವು ವ್ಯಕ್ತರೂಪವಾಗಿರದೆ ಭಾವನೆಯಂ ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪರ-ಪದಾರ್ಥಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ-ನಿನ್ನತನದ, ಇಲ್ಲವೆ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟತ್ವದ ಯಾವ ಭಾವನೆಯಂ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಅದು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕಷಾಯವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಅನಂತ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಂ ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಂ ಉದಯದಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ವಿಪರೀತತೆಯಂ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಘಾತಕವೆಂದೂ ಮತ್ತು ಪರಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಚಾರಿತ್ರಘಾತಕವೆಂದೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕಷಾಯವು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಘಾತಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎರಡನೆಯ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣ ಕಷಾಯವು ದೇಶವಿರತಿಯಂ ಘಾತಮಾಡುತ್ತದೆ, ಮೂರನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣ ಕಷಾಯವು ಸಕಲ ಸಂಯಮದ ಘಾತ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಲನ ಕಷಾಯವು ಯಥಾಖ್ಯಾತ ಚಾರಿತ್ರದ ಘಾತ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರ ಜಘನ್ಯಕಾಲವು ಅಂತರ್ಮೂರ್ತವಿದ್ದರೆ ಉತ್ಪನ್ನ ಕಾಲವು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆ ಅರ್ಧ ಪುಟ್ಟಲ ಪರಾವರ್ತನ ಪ್ರವಣವಿದೆ.

—ಪ್ರಾ.ಪಂ.ಸಂ. ೧/೧೦೦

ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ-ಮಾನ-ಮಾಯಾ-ಲೋಭ : ಯಾವುದರ ಸ್ವಭಾವವು ಅನಂತಭವಗಳ ಬಂಧನಕ್ಕೇನೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಂತಾನುಬಂಧಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭಗಳು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಅವಿನಾಶ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಅನಾದಿ-ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ ಲೋಭಗಳೊಡನೆ ಜೀವವು ಅನಂತಭವಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಆ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭಗಳಿಗೆ 'ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ' ಎಂಬ ಸಂಕೇತವಿದೆ.

—ಧವಲ ೬ ೧-೯, ೧—೨೩-೪೧-೫

ಅನಶನ : ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಅಹಾರಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನಶನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ, ಈ ಭವ ಮತ್ತು ಮರಣಭವದ ವಿಷಯ ಸಂಖಿದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಅತ್ಮ ಸುಖದಲ್ಲೇ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಿರತ್ತಾರೆ ಅಂಥ ಪುರುಷರು ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಗಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅಹಾರದ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಶನತಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಾನಶನ ಮತ್ತು ಸರ್ವಾನಶನವೆಂದು ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಅನಶನವನ್ನು ಶಕ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಾಲ, ಭಾವ, ಬಲ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯ ಈ ಆರರ ಬಗ್ಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿಯಿಂದ ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಅಹಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಶನತಪವನ್ನು ಪ್ರಾಣ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೋಜನದೊಡನೆ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಅಸಂಯಮದ ಅವಿಭಾವ್ಯ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರ ಸಾಧನೆ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ಇಷ್ಟ ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಲಾದ ಉಪವಾಸವು ಅನಶನವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. —ಚಾರಿತ್ರಸಾರ ೧೩೪/೪

ಅನಾದೇಯ : ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದವೋಲೂ ಕೂಡ ಜೀವವು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದು ಅನಾದೇಯನಾವಕರ್ಮವಿದೆ. —ಧವಲ, ೧೩/೫, ೫, ೧೦೦/೩೬೬/೩

ಅನಿವೃತ್ತಿ ಕರಣ : ಮೂರನೆಯ ಪರಿಶಿಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ : ಯಾವುದೇ ವಶತನ್ನು ಪುನಃ-ಪುನಃ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯದ ವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳ ಕಥನವು ಜೈನಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ವೈರಾಗ್ಯ ಭಾವನೆಗಳೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವನ್ನು ಭಾವಿಸುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶರೀರ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ ಸಾವ್ಯಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಅನುಭಾಗ : ದ್ರವ್ಯದ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜೀವದ ರಾಗಾದಿಭಾವಗಳ ತರತಮತಗನುಸರಿಸಿ ಆದರೊಡನೆ ಕಟ್ಟುವ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲದಾನ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯೊಗಾವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಿದೆ ಮೋಕ್ಷದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ಈ ಶಕ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಇಷ್ಟವಿದೆ. ಅನುಭಾಗಯುಕ್ತ ಸ್ವಲ್ಪೇ ಕರ್ಮಪ್ರದೇಶವು ಜೀವದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಘಾತ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನುಭಾಗಯುಕ್ತ ಹೆಚ್ಚು ಕರ್ಮ ಪ್ರದೇಶವೂ ಅದನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಬಂಧದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಎಣಿಕೆಯು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅನುಭಾಗವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಕಡಿಮೆ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅನುಭಾಗವು ಕೇವಲ ಏಕದೇಶರೂಪದಿಂದ ಗುಣದ ಘಾತ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ದೇಶಘಾತಿಯೆಂದೂ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅನುಭಾಗವು ಪೂರ್ಣರೂಪದಿಂದ ಗುಣದ ಘಾತ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಸರ್ವಘಾತಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ದೇಶಘಾತಿಯು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಇದ್ದರೆ ಸರ್ವಘಾತಿಯು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಇವೆ. —ಪಾಕೃತ ಪಂಚಸಂಗ್ರಹ ೪೮೩/೪೮೪

ಅನುಭಾಗಕಾಂಡಕಘಾತ : ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಲಾದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅಂತರ್ಮಹೂರ್ತಕಾಲದೊಳಗೆ ಯಾವ ಘಾತವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಅನುಭಾಗಕಾಂಡಕಘಾತವಿದೆ. ಒಟ್ಟು ಅನುಭಾಗದ ವಿಭಾಗವಾಡಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಭಾಗದ ಫಾಲಿಯು ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಂತರ್ಮಹೂರ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭಾವ ಮಾಡುವುದು ಅನುಭಾಗಕಾಂಡಕ ಘಾತವೆನಿಸುವುದು. ಶಂಭ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಅನುಭಾಗದ ಘಾತವು ವಿಶುದ್ಧಿ,

ಕೇವಲ ಸಮುದ್ಭೂತ ಇಲ್ಲವೆ ಯೋಗ ನಿರೋಧದಿಂದ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯ ಮತ್ತು ಸಯೋಗಕೇವಲ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಘಾತ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾಗಘಾತಗಳಾದವೇಲೂ ಶುಭ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಅನುಭಾಗದ ಘಾತವು ಅಲ್ಲಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ 'ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭಾಗಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದಂಥ ಅಯೋಗಿಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶುಭ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಉತ್ಪನ್ನ ಅನುಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ' ಇದು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಪ್ರದೇಶಗಳ ಪತನದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸ್ಥಿತಿಘಾತವಾಗುತ್ತದೆ ಹಾಗೆ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಪತನದಿಂದ ಅನುಭಾಗದ ಘಾತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಶುಭ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಅನುಭಾಗಕಾಂಡಕಘಾತವು ನಿಯಮದಿಂದಲೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ—ಬಲ್ಹಿಸಾರ. ಮೂಲ ೮೦/೧೧೪

ಅನುಭಾಗಬಂಧ : ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳ ಯಾವ ಕಷಾಯ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶುಭ ಅಥವಾ ಅಶುಭ ರಸವಿದೆ ಅದು ಅನುಭಾಗಬಂಧವಿದೆ. ಮತ್ತು ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ಜರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ-ದೋಖರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯೊಳ್ಳದ್ದು ಅನುಭಾಗಬಂಧವಿದೆ.

—ನಿಯಮಸಾರ. ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿ-೪೦

ಅನುಯೋಗ : ಜೈನಾಗಮವು ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ, ಕರಣಾನುಯೋಗ, ಚರಣಾನುಯೋಗ, ದ್ರವ್ಯಾನುಯೋಗವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಗೊಂಡಿದೆ. ಇವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಅನುಯೋಗಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಈ ನಾಲ್ಕು-ರಲ್ಲೂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಕಥೆ, ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ಲೋಕ ವಿಭಾಗ, ಜೀವಿಗಳ ಆಚಾರ ಹಾಗೂ ವಿಚಾರಗಳು ಮತ್ತು ಚೇತನಾಚೇತನ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ತತ್ತ್ವಗಳ ನಿರ್ದೇಶವಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ವಸ್ತುವಿನ ಕಥನ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ ಅವಕ್ಕೆ ಅನುಯೋಗ ದ್ವಾರಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅನುಯೋಗ, ಅಧಿಕಾರ, ಪ್ರಕರಣ, ಪರಿಚ್ಛೇದ ಇವೆಲ್ಲವು ಏಕಾರ್ಥವಾಚಿಯಾಗಿವೆ.

—ದ್ರವ್ಯಸಂಸ್ಕೃತ ಟೀ. ೪೨/೧೮೩/೨

ಅನೇಕಾಂತ : ಯಾವುದು ತತ್ತ್ವವಿದೆ ಅದೇ ಅತತ್ತ್ವವಿದೆ, ಯಾವುದು ಏಕವಿದೆ ಅದೇ ಅನೇಕವಿದೆ, ಯಾವುದು ಸತ್ ಇದೆ ಅದೇ ಅಸತ್ ಇದೆ, ಯಾವುದು ನಿತ್ಯವಿದೆ ಅದೇ ಅನಿತ್ಯವಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತ್ವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟ ಪಡಿಸುವುದು ಅದು ಅನೇಕಾಂತವಿದೆ. ಇದು ಸಮ್ಯಕ್ ಅನೇಕಾಂತ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಿದೆ. ಯುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುವುದು ಅದು ಸಮ್ಯಕ್ ಅನೇಕಾಂತವಿದೆ. ಮತ್ತು ತತ್ತ್ವ ಹಾಗೂ ಅತತ್ತ್ವಸ್ವಭಾವ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾದ ಕೇವಲ ವಚನವಿಲಾಸರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಕಲ್ಪಿತವೂ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕವೂ ಆದುದು ಮಿಥ್ಯಾ ಅನೇಕಾಂತವಿದೆ. ಅನೇಕಾಂತವಿಲ್ಲದೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸಿದ್ಧಿಯೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಹೇಗೆಂದರೆ-ವಸ್ತುವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಉದಯ ಹಾಗೂ ಅಸ್ತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದೀಪವು ಆದಿ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಂಧಕಾರರೂಪವಾದ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧಗಳೆರಡೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ವಶದಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ-ಗೌಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳ ಆಧಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜೈನ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾಂತವು ಬಲಿಷ್ಠವಿದೆ, ಸರ್ವಥಾ ಏಕಾಂತವು ಬಲಿಷ್ಠವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕಾಂತ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಕಥನವೆಲ್ಲವು ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅನೇಕಾಂತವಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲ ಕಥನವು ವಿರೋಧವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಏಕಾಂತವಾದಿಗಳ ಎಲ್ಲ ಕಥನವು ಮಿಥ್ಯೆಯಿದ್ದರೆ ಅನೇಕಾಂತವಾದಿಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಥನವು ಸಮ್ಯಕ್ ಆಗಿದೆ.

—ಗೋ.ಕ.ಮೂ. ೮೯೫/೧೦೬೪

ಅಪಕರ್ಷಣ : ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭಾಗದ ಹಾನಿ ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ಬಂಧವಾದದ್ದನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದು ಅಪಕರ್ಷಣವಿದೆ. ಸಮ್ಯಗ್‌ಗರ್ಶನ -ಜ್ಞಾನ-ಚಾರಿತ್ರಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅಥವಾ ತಪಶ್ಚರ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಸಾಧಕನು ಪೂರ್ವೋಪಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭಾಗಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತ ಇಲ್ಲವೆ ಘಾತಮಾಡುತ್ತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದರ ಹೆಸರು ಅಪಕರ್ಷಣವೆಂದೂ ಇಷ್ಟವಿದೆ. ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವಾದ ಶುಭ ಇಲ್ಲವೆ ಅಶುಭ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಇಲ್ಲವೆ ಪಾಪ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಅಪಕರ್ಷಣವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಅಪಕರ್ಷಣವು ಸಾಧಾರಣ ಹಾಗೂ ಗುಣಾಕಾರರೂಪದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅಪಕರ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಅಪಸರಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಕಾಂಡಘಾತವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ಗಂಟು-ಗಂಟುಗಳನ್ನೇ ಒಂದೊಂದು ಸರತಿಗೆ ಕಡಿದು ಹಾಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಂಡಕ ಘಾತವೇ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಇದು ಕೇವಲ ಉಚ್ಚತರಗತಿಯ ಧ್ಯಾನಿಗಳಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣ : ಅನಂತ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನವು ಅನಂತವೆ ನಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಯಾವ ಕಷಾಯಗಳೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿವೆ ಅವು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭಗಳಾಗಿವೆ. ಯಾವುದರ ಉದಯದಿಂದ ಯಾವುದರ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು ಸಂಯತಾಸಂಯತವಿದೆ ಂಥ ದೇಶವಿರತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಈ ಜೀವವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಆ ದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಆವೃತ್ತಗೊಳಿಸುವ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭಗಳಿವೆ. ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಅನಂತಾನುಬಂಧಿಯಂತೂ ಸಮ್ಯಗ್‌ಗರ್ಶನದ ಘಾತಮಾಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣ ಕಷಾಯವು ದೇಶವಿರತಿಯ ಘಾತ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣದ ವಾಸನಾಕಾಲವು ಆರು ತಿಂಗಳುಗಳಿವೆ.

—ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ೮೯/೩೮೬/೨

ಅಪೂರ್ವಕರಣ : ಮೂರನೆಯ ಪರಿಶಿಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಅಭವ್ಯ : ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಗ್‌ಗರ್ಶನ ಮೊದಲಾದ ಭಾವಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಯಾರ ಘಾತಿ ಕರ್ಮಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ ಅವರ ಸುಖವು ಎಲ್ಲ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿಯೂ ಯಾರೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಅಂಥ ಜೀವಗಳನ್ನು ಅಭವ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಅಭಿನಿವೇಶ : 'ಇದು ನನ್ನದಿದೆ' ಎಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಅಭಿನಿವೇಶವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅನಾತ್ತೀಯ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ತನ್ನ ಶರೀರ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತರೂಪದಿಂದ ಆತ್ಮೀಯತನವುಳ್ಳ ಭಾವನೆಗೆ ಅಭಿನಿವೇಶವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಈ ಶರೀರ ನನ್ನದಿದೆ' ನಾನು ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರ ಒಡೆಯನಿದ್ದೇನೆ, ಇಂಥ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಅಪಂಕ್ರಿಯೆಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತ ಇಲ್ಲವೆ ಸುಲಗ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಮಿಥ್ಯೆಯಿದೆ, ಅಸತ್ಯವಿದೆ, ವಿಪರೀತವಿದೆ, ಅಧ್ಯವಸಾಯವಿದೆ, ಅಭಿನಿವೇಶವಿದೆ. —ಸ. ಸ್ತೋ. ಟೀ. ೧೨/೨೬

ಅಭೂತಾರ್ಥ : ಯಾವುದರ ವಿಷಯವು ವಿದ್ಯಮಾನವಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲವೆ ಅಸತ್ಯಾರ್ಥವಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಭೂತಾರ್ಥವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಕತ್ತಿಗೆ ಕೊಂಬುಗಳು ವಿದ್ಯಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದು ಅಭೂತಾರ್ಥವಿದೆ. ಮತ್ತು ಘಟ-ಪಟ ಮೊದಲಾದ ಸಂಯೋಗಿ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಸತ್ಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಭೂತಾರ್ಥವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಯಾವುದು ವಿದ್ಯಮಾನವಿದೆ, ಸತ್ಯಾರ್ಥವಿದೆ ಅದು ಭೂತಾರ್ಥವಿದೆ.

—ಸಮಯಸಾರ. ಗಾಥೆ ೧೧

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ : ಪಲವು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧ್ಯಾವಾದಿಗಳ ವಿಶಾಂತ ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಯಂತ್ರಾಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಸ್ವಭಾವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುತ್ತ ಮೋಹರಹಿತವಾಗುವುದು ಅದು ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವವಿದೆ. ಕಂದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನಂಟುಮಾಡುವಂಥ ರಸಾಯನ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕೇಳಿ ಯಾರಾದರೂ ಮೂಢ ಭಾವನೆಗಳಿಗಾಗಿ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಅವನಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

—ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ. ೬೩ ೪೦/೧೭೩/೫.

ಅರಹಂತ : ಜೈನದರ್ಶನಾನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ವಯಂ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶರೀರ ಸಹಿತವಾದ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಶರೀರರಹಿತವಾದ ದೇಹಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಅರಹಂತರೆಂದೂ ಎರಡನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಸಿದ್ಧರೆಂದೂ ಹೇಗಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅರಹಂತರಲ್ಲೂ ತೀರ್ಥಂಕರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯರೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ವಿಶೇಷ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮತ್ತು ಯಾರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಕಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಅವರು ತೀರ್ಥಂಕರರೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಇನ್ನುಳಿದವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರಹಂತರೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ಎಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಕೇವಲಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು 'ಅರಿ' ಎಂದರೆ ಮೋಹಕರ್ಮ 'ರಜ' ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾವರಣ, ದರ್ಶನಾವರಣ ಹಾಗೂ ಅಂತರಾಯ ಕರ್ಮ ಈ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಹನನ ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅರಿ'ಯ ಮೊದಲಾಕ್ಷರ 'ಅ' ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಾಗೂ ರಜದ ಮೊದಲಾಕ್ಷರ 'ರ' ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದರ ಮುಂದೆ ಹನನದ ವಾಚಕವಾದ 'ಹಂತ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಅರಹಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭ ಈ ಕಷಾಯಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಜನರೂ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಶತ್ರು ಹಾಗೂ ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅರಹಂತರೂ ವಿನಿಸುತ್ತಾರೆ.

—ಮೂಲಾರಾಧನೆ ೫೦೫-೫೬೦

ಅವಗಾಹನತ್ವ : ಒಂದು ಜೀವದ ಅವಗಾಹ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಜೀವಗಳು ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಗಾಹನ ಗುಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗುಣವು ಸಿದ್ಧರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಅವಗಾಹನತ್ವ ಗುಣವುಳ್ಳವರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಇಲ್ಲವೆ ಚಾರಿತ್ರದ ವಿಶುದ್ಧತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಂದಾದರೂ ಯಾವುದೇ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರದ ಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ, ಅದನ್ನು ಅವಧಿಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದು ಮೂರ್ತಿಕ ಇಲ್ಲವೆ ಸಂಯೋಗಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿದೆ. ಭಾವಗಳ ವೃದ್ಧಿ-ಹಾನಿಯು ಜೊತೆಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿ-ಹಾನಿಗಳಾಗುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಹಲವು ಪ್ರಕಾರದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿಗಳು ಜಘನ್ನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಾಗುತ್ತವೆ. ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಉಂಟಾದರೆ ಇದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ದೇವ, ನಾರಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಅಹೇತುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಭವಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯ-ತೀರ್ಥಂಕರಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಪ್ರತ್ಯಯವಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಬೆಲೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಅನ್ಯಾಬಾಧತ್ವ : ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಅನುಭವದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಹಾಗೂ ರಾಗಾದಿ ವಿಭಾವಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ಯಾವ ಸುಖ ಸ್ವರೂಪ ಅಮೃತದ ಏಕದೇಶ ಅನುಭವವನ್ನು ಮೊದಲೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು ಅದರ ಫಲಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಅನ್ಯಾಬಾಧ ಅನಂತ ಸುಖವುಳ್ಳ ಗುಣವು ಸಿದ್ಧರಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

ಅನ್ಯಾಪ್ತಿ-ಅತಿನ್ಯಾಪ್ತಿ : ಯಾವುದರ ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯದ ಅಭಾವವೇ ಆಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ ಅದೇ ಆ ದ್ರವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವಿದೆ. ಇನ್ನು ಸದೋಷ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾಭಾಸವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಾಭಾಸದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತ, ಅಸಂಭವವೆಂದು ಮೂರು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಲಕ್ಷ್ಯದ ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ (ಭಾಗ) ಲಕ್ಷಣವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹಸುವಿನ ಶಾಲೀನತೆ. ಶಾಲೀನತೆಯು ಎಲ್ಲ ಹಸುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಕೆಲವೇ ಹಸುಗಳ ಧರ್ಮವಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತವಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಅಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹಸುವಿನಲ್ಲೇ ಪಶುತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಆದರೆ ಈ ಪಶುತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವು ಹಸುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದೆ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಪಶುಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಶುತ್ವವು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತವಿದೆ.

—ನ್ಯಾಯದೀಪಿಕೆ. ೧/೫/೭/೫.

ಅವಿರತಿ : ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠತರ ಸಂಖ್ಯಾವ್ಯುತ್ಪಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರೀತಿಯಿದೆ ಅದರಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಿರತಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಶುಭೋಪಯೋಗ : ಯಾರ ಉಪಯೋಗವು ವಿಷಯ ಕಷಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಂಗವಾಗಿದೆ, ಮತ್ತು ಯಾವನು ಕುಶ್ರೂತಿ, ಕುವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಕಂಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆ, ಉಗ್ರನಿದ್ದಾನೆ ಹಾಗೂ ಉನ್ಮಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ಅವನಿಗೆ ಅಶುಭೋಪಯೋಗವಿದೆ. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಮೋಹ, ದ್ವೇಷ ಹಾಗೂ ಅಪುಶಸ್ತವಾದ ರಾಗವಿರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಶುಭೋಪಯೋಗವಿರುತ್ತದೆ.

ಆಸಂಪ್ರಾಪ್ತಸೃಷ್ಟಿಪಾಟಿಕಾ ಸಂಹನನ : ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಮೂಳೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ್ದೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅವು ರಕ್ತವಾಹಿನಿ, ಸ್ನಾಯು, ಮಾಂಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಅದು ಆಸಂಪ್ರಾಪ್ತಸೃಷ್ಟಿಪಾಟಿಕಾ ಸಂಹನನವಿದೆ.

—ರಾಜವಾರ್ತಿಕ-೮/೧೧/೯/೫೭೭/೭

ಅಸಾತಾವೇದನೀಯ : ಅರತಿಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮದ ಉದಯದ ಬಲದಿಂದ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳ ಅನುಭವ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ ಅದು ಅಸಾತಾವೇದನೀಯ ಕರ್ಮವಿದೆ.

ಅಂಗ : 'ಅಂಗೈತೆ' ಎಂದರೆ ವೇದ್ಯವು ಪದಗಳಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ಬರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಅಂಗವೆನ್ನು ಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಸಂಪೂರ್ಣಶೂತ್ರದ ಒಂದೊಂದು ಅಚಾರ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಾವಯವಗಳಿಗೆ ಅಂಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂಗಬಾಹ್ಯ, ಅಂಗಪ್ರವಿಷ್ಟವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಅಂಗ ಪ್ರವಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಚಾರ, ಸೂತ್ರ ಕೃತ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮವಾಯು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ, ಜ್ಞಾತೃಧರ್ಮಕಥೆ, ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ, ಅಂತಕೃದ್ಧತ, ಅನುತ್ಪರೋಪಪಾದಿಕದಶ, ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಕರಣಾಂಗ, ವಿಪಾಕಸೂತ್ರ, ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗವೆಂದು ಹನ್ನೆರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಕರ್ಮ, ಸೂತ್ರ, ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ, ಪೂರ್ವಗತ, ಚೂಲಿಕೆಯೆಂದು ಐದು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಆ ಪೂರ್ವಗತದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಇನ್ನು ಅಂಗ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಕ, ಉತ್ಕಾಲಿಕ ಎಂದೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದರ ಪಠಣ-ಪಾಠಣದ ನಿಯಮವಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ

ಕಾಲಿಕವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಯಾವುದರ ಪಠಣ-ಪಾಠಣದ ಯಾವ ನಿಯಮ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಉತ್ಪಾಲಿಕಗಳಿವೆ. ಉತ್ತರಾಧ್ಯಯನ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಬಾಹ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ.

—ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ೧/೨೦/೧೨೩/೨

ಅಂತರ್ಮೂಹೂರ್ತ : ಒಂದು ಅವಲಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸಮಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಅವಲಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸಮಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಹೂರ್ತದಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯವನ್ನು ತೆಗೆದಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ ಮೂಹೂರ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಭಿನ್ನ ಮೂಹೂರ್ತದಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಂತರ್ಮೂಹೂರ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಸಮಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತ ಉಚ್ಚಾಸ್ವವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವರೆಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸಮಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು. ಅದಲ್ಲವೂ ಒಂದೊಂದು ಸಮಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿದ ಕಾಲವೂ ಕೂಡ ಅಂತರ್ಮೂಹೂರ್ತ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದುವರೆಗೆ ಉಳಿದ ಒಂದು ಉಚ್ಚಾಸ್ವದಲ್ಲಿಂದಲೂ ಒಂದೊಂದು ಸಮಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು, ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತ ಯಾವ ಅವಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನೂ ಅಂತರ್ಮೂಹೂರ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತರಕರಣ : ಪೂರ್ವೋಪಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮವು ಯಥಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಜೀವದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವವು ಅದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಂದೂ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಾದರೂ ಅಂತರ ಬೀಳುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಕೆಲ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮನಿಕ್ಷೇಪಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂದೆ-ಮುಂದೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೂ ಮತ್ತು ನಂತರವೂ ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ ಕರ್ಮವು ಉದಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೇನೇ ಅಂತರಕರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಆಗಮದ್ರವ್ಯ ನಿಕ್ಷೇಪ : ಯಾವನು ಜೀವ ವಿಷಯವಾದ ಇಲ್ಲವೆ ಮನುಷ್ಯಜೀವ ವಿಷಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದರ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಅವನು ಆಗಮದ್ರವ್ಯಜೀವವಿದ್ದಾನೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಉಳಿದ ಯಾವ ಯಾವ ವಿಷಯದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತ ಅದರ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ದೂರವಾದಂಥ ಆತ್ಮವು ಆಯಾ ಹೆಸರಿನ ಆಗಮದ್ರವ್ಯವಿದೆ, ಹೇಗೆಂದರೆ ಮಂಗಲ ವಿಷಯದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಆತ್ಮವು ಆಗಮದ್ರವ್ಯಮಂಗಲದೆ. —ರಾಜವಾರ್ತಿಕ. ೧/೫/೫೯/೩

ಆಚಾರ್ಯ : ಸಾಧುಗಳಿಗೆ ದೀಕ್ಷೆ, ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವ, ಅವರ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಹಾಗೂ ಉಳಿದ ಅನೇಕ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಸಂಘವಾಯಕಸಾಧುವಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವೀತರಾಗರಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇವರಲ್ಲದೆ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಧರ್ಮ-ಕರ್ಮಗಳ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವಂಥ ಗೃಹಸ್ಥಾಚಾರ್ಯರಿದ್ದಾರೆ. ಪೂಜೆ-ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವಂಥ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯರಿದ್ದಾರೆ, ಸಲ್ಲೇಖನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕ್ಷಪಕಸಾಧುಗಳಿಗೆ ಆಚರಣೆ ಮಾಡಿಸುವಂಥ ನಿಯಾಪಕಾಚಾರ್ಯರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಸಾಧುರೂಪ ಧರಿಸಿದ ಆಚಾರ್ಯರೇ ಪೂಜ್ಯರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ ಮೂವತ್ತಾರುಂ ಗುಣಂಗಳ್ ತನುಗಮದಿರೆ ಸಂದೈದುಮಾಚಾರದೊಳ್ ಸ
ದ್ಭಾವಂ ಕೈಗಳ್ಗೆ ಶಿಷ್ಯಾಚರಣ ನಿಧಿಗಳಂ ತಿದಿ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಂ
ಸಾವದ್ಯಂ ಸಾರದಂತಾಗಿರೆ ನಿಯಮಿಸುವಾಚಾರ್ಯರ್ ..... ”

—ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪ, ಆದಿಪುರಾಣ. ೧-೩

ಆಜ್ಞಾವಿಚೆಯ : ಉಪದೇಶ ಕೊಡುವ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ತಾನು ಮಂದಬುದ್ಧಿಯವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ತತ್ತ್ವಸಮರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇತು ಹಾಗೂ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಅಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಆಗಮವನ್ನು ಪ್ರವಣಣ ಮಾಡಿ ‘ಇದು ಇದೇ ಪ್ರಕಾರವಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಜಿನೇಂದ್ರರು ಅನ್ಯಥಾವಾದಿಗಳಲ್ಲ’-ಎಂದೂ ಗೂಢ ಪದಾರ್ಥದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ಅದು ಆಜ್ಞಾವಿಚೆಯಧರ್ಮಧ್ಯಾನವಿದೆ.

— ರಾಜವಾರ್ತಿಕ. ೯/೩೬/೪

ಆಜ್ಞಾಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ : ದರ್ಶನಮೋಹನೀಯವು ಉಪಶಾಂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳದೆಯೇ ಕೇವಲ ವೀತನಾಗಭಗವಂತರ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ ಯಾವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞಾಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅರಹಂತರೊಬ್ಬರೇ ದೇವರಿದ್ದಾರೆ, ಅವರ ವಚನವೇ ಸತ್ಯವಿದೆ ಮತ್ತು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮವೇ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದವಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿನಿವೇಶವೇ ಆಜ್ಞಾಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತದೆ.

—ಅನಗಾರ ಧರ್ಮಾಪ್ಯುತ. ೨/೬೩

ಆತಪ : ಯಾವುದರ ಉದಯದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತಪದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆತಪನಾಮಕರ್ಮವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

—ಸವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ-೮/೧೧/೩೯೧

ಆರ್ತಧ್ಯಾನ : ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಧ್ಯಾನ ಶಬ್ದವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಯೋಗ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಶುಭ ಅಥವಾ ಅಶುಭ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೇನೇ ಧ್ಯಾನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸಾರೀ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟತ್ಸಾಲ್ಯಗಂಟೆ ಕಲುಷಿತ ಪರಿಣಾಮಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಇಷ್ಟವಿಯೋಗಜನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಕೆಲವು ಅನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಜನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಕೆಲವು ವೇದನಾಜನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಕೆಲವು ಮುಂಬರುವ ಭೋಗದ ತೃಷ್ಣೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಆರ್ತಧ್ಯಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವು ಜೀವಕ್ಕೆ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಅಧೋಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲಿನ ಅಭ್ಯಾಸದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅವು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ಸಾಧಕರಿಗೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುತ್ತವೆ. ಅಷ್ಟಷ್ಟು ಒತ್ತಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆರ್ತಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಆರ್ತಧ್ಯಾನಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅಶುಭವಾದ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ, ಕಾಪೋತ ಲೇಶ್ಯಗಳ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದರ ಕಾಲವು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತವಿದೆ. ಆರ್ತಧ್ಯಾನದಿಂದ ಅನಂತ ದುಃಖಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ತಿರ್ಯಂಚ ಗತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

—ಮಹಾಪುರಾಣ ೨೯-೩೮

ಆಪ್ತ : ಯಾರು ರಾಗ-ದ್ವೇಷ-ಮೋಹಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ, ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ, ಪರಮಹಿತೋಪದೇಶಿಗಳಿದ್ದಾರೆ ಅವರು ಆಪ್ತರಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಪರಮಹಿತೋಪದೇಶ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧರೂಡನೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ-
ಹುಂತ್ಯಭಗವಂತರೇ ಉಪದೇಶಕರಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಪ್ತರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ; ಸಿದ್ಧರಲ್ಲ.

—ನ್ಯಾಡೀಪಿಕೆ ೩/೭೪/೧೧೩

ಆಬಾಧಾಕಾಲ : ಕರ್ಮದ ಬಂಧವಾದನಂತರ ಅದು ಕೂಡಲೆ ಉದಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರೆ ಕೆಲ
ಕಾಲದ ನಂತರ ಪರಿಪಕ್ವ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಯೇ ಉದಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಧ್ಯಂತರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಬಾ-
ಧಾಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಕರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಒಂದು ಕೋಟಾಕೋಟಿಸಾಗರದಿದ್ದರೆ ಅದರ
ಆಬಾಧಾಕಾಲವು ೧೦೦ ವರ್ಷವಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಗೆ ಗೋ. ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಗಾಥೆ
೧೫೫ ರಿಂದ ೧೬೨ ನೋಡುವುದು)

ಅನ್ನಾಯ : ಶುದ್ಧವಾದ ಉಚ್ಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಾಠವನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಮ್ಮಾ
ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ,
—ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ೯/೨೫/೪೪೩/೫

ಆಯತನ-ಅನಾಯತನ : ಜಿನಮಾರ್ಗದಂತೆ ಸಂಯಮಸಹಿತವಾದ ಮುನಿರೂಪವಿದೆ ಅದು ಆಯ
ತನವಿದೆ. ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ಆಯತನ-ಅಶ್ರಯ-ಮನೆ ಆವಾಸ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ನಿಮಿತ್ತ-
ವಿದೆ ಅದನ್ನು ಆಯತನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ವಿಪರಿತವಾದದ್ದು ಅನಾಯತನವಿದೆ. ಮಿಥ್ಯಾದೇವ,
ಮಿಥ್ಯಾದೇವರ ಸೇವಕ, ಮಿಥ್ಯಾತಪ, ಮಿಥ್ಯಾತಪಸ್ವಿ, ಮಿಥ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನಾದರಿಸುವವ
ಹೀಗೆ ಈ ಆರು ಅನಾಯತನಗಳನ್ನು ಸರಾಗ ಸಮ್ಯಗ್ಗ್ರಂಥಿಗಳು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು.

—ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ ಟೀಕೆ. ೪೧/೧೬೯/೨

ಆರ್ಯಿಕೆ : ಆರ್ಯಿಕೆಯೆಂಬ ಪರಸ್ಪರಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಈರ್ಷೆಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡು
ವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರೋಧ, ವಿರೋಧ, ಮಾಯಾಚಾರ ಈ ಮೂರರಿಂದಲೂ ದೂರವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಓದುವುದರಲ್ಲಿ
ಓದಿದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಾಠಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸು.
ವಿನಯ, ಸಂಯಮ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳು ವಿಕಾರರಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು
ಶರೀರದ ಆಕಾರವೂ ವಿಕಾರರಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆರ್ಯಿಕೆಯಿರುತ್ತಾರೆ. ಆರ್ಯಿಕೆಯರಿಗೆ ಉಪಚಾರದಿಂದ
ಮಹಾವ್ರತಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಅದರೆ ಉಪಚಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಹಾ
ವ್ರತದ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ತದ್ಭವದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಮೋ.ಪಾ. ಟೀಕೆ ೧೨/೯೧/೧೮

ಅವಲಿ : ಒಂದು ಪರಮಾಣುವು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಂದಗತಿ-
ಯಿಂದ ಹೋಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಮಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಜಘನ್ಯಯುಕ್ತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸಮಯಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಅವಲಿ-
ಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಚಲಾವಲಿ, ಅತಿಸ್ಥಾವಲಿ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಾವಲಿ, ಉದಯಾವಲಿ, ದ್ವಿತೀಯಾವಲಿ ಮತ್ತು
ಪ್ರೌಢಾವಲಿಯೆಂದು ಆರು ಭೇದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖವು ದೊರಕುತ್ತದೆ—ಇನ್ನು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಚಲಾವ-
ಲಿಗೆ, ಬಂಧಾವಲಿಯೆಂದೂ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯಾವಲಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಾವಲಿಯೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗೋಮುಟಿಸಾರ ಕರ್ಮಕಾಂಡ. ಸಂ. ಪುಟ-೨೪

ಆಸ್ರವ : ಕಾಯ, ವಚನ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಯೋಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಅದೇ ಆಸ್ರವವಿದೆ.
ಇದರಲ್ಲಿ ಭಾವಸ್ರವ, ದ್ರವ್ಯಾಸ್ರವವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಜೀವದ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮನ

ಸ್ಥಿನಿಂದ, ವಚನದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಯದಿಂದ ಶಂಭ ಅಥವಾ ಅಶಂಭವಾದ ಯಾವ ಕೆಲವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅದನ್ನು ಭಾವಾಸ್ರವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅದರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರದ ಜಡ ಪೃಥ್ವಿ ವರ್ಗಣೆಗಳು ಆಕರ್ಷಿತವಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಅದು ದ್ರವ್ಯಾಸ್ರವವಿದೆ. ಸರ್ವ-ಸಾವಾನ್ಯ ಜನರಂತೂ ಕಷಾಯ ವಶವಾಗುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಆಸ್ರವವು ಮುಂಬರುವ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಬೀಳುತ್ತದೆಂದೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೀತರಾಗಿ ಜನರಿಗೆ ಅದು ನಿರಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕರ್ಮವಶವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಮುಂಬರುವ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನಂತರದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಉದಾರಿ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಈರ್ಯಾಪಥವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ನದಿಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರತಿ ದಿವಸ ಸಮುದ್ರವು ಹೇಗೆ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಕರ್ಷಣ : ಕರ್ಮ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಕರ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಉತ್ಕರ್ಷಣವಾದ ಮೇಲೆ ಅನುಭಾಗಸ್ಥಾನದ ಅವಿಭಾಗಿ ಪ್ರತಿಚ್ಛೇದಗಳ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಬಂಧವಾದಲ್ಲದೆ ಅದರ ಉತ್ಕರ್ಷಣವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ.

ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯಧ್ರೌವ್ಯ : 'ಸತ್' ಇದು ಒಂದು ವೇಳೆ ತ್ರಿಕಾಲನಿತ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಿಣವನವಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯ ಉತ್ಪಾದವು ಇನ್ನೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯ ವ್ಯಯವು ಆಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥವು ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಥಂಚಿತ್ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಥಂಚಿತ್ ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲ ಅದರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗುಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸ್ವಯಂ ಸಿದ್ಧವಿದೆ. ೧) ಜೀತನಾಜೀತನ ದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡೂ ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯನ್ನೊಂದೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅಂತರಂಗ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗದ ನಿಮಿತ್ತವಶವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೊಸ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಉತ್ಪಾದವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವ-ನಿಮಿತ್ತ, ಪರ-ನಿಮಿತ್ತವೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ೨) ಮೊದಲಿನ ಅವಸ್ಥೆಯ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಘಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಪಿಂಡರೂಪವಾದ ಆಕಾರದ ತ್ಯಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ೩) ಯಾವ ಅನಾದಿ ಕಾಲದ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಸ್ವಭಾವವಿದೆ ಅದರ ವ್ಯಯ ಮತ್ತು ಉದಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದು 'ಧೃವತಿ' ಎಂದರೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಧೃವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಈ ಧೃವದ ಭಾವ ಇಲ್ಲವೆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಧ್ರೌವ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಮಣ್ಣಿನಪಿಂಡ ಮತ್ತು ಘಟದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಅಂಶವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಯಾವುದೂ ಉತ್ಪಾದ, ವ್ಯಯ ಮತ್ತು ಧ್ರೌವ್ಯ ಈ ಮೂರರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಅದು 'ಸತ್' ಇದೆ. ಉತ್ಪಾದ-ವ್ಯಯಗಳು ದ್ರವ್ಯಾಂಶಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಪರ್ಯಾಯಾಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ. ಅದರೂ ದ್ರವ್ಯ, ಗುಣ, ಪರ್ಯಾಯ ಈ ಮೂರು ಸತ್ ಆಗಿವೆ. ಈ ಮೂರು ಲೋಕಾಕಾಶದಲ್ಲೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಮುಕ್ತಾ ವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಈ ಮೂರನ್ನು ನೋಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ, ಸಿದ್ಧರ ವಿನಾಶರಹಿತತೆಯೂ ಉತ್ಪಾದವಿದೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಪಾದರಹಿತತೆಯೂ ವಿನಾಶವಿದೆ. ಪುನಃ ಅವರದೇ ಧ್ರೌವ್ಯ, ಉತ್ಪಾದ ಮತ್ತು ವಿನಾಶದ ಸಮೂಹವು ವಿದ್ಯಮಾನವಿದೆ.

—ಪ್ರವಚನಸಾರ ೧೩/೧೭

ಉದಯ : ಜೀವದ ಪೂರ್ವಕೃತವಾದ ಶಂಭ ಅಥವಾ ಅಶಂಭ ಕರ್ಮವು ಅದರ ಚಿತ್ತಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ಅದು ತನ್ನ-ತನ್ನ ಸಮಯಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಪರಿಪಕ್ವ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ತಲುಪಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಫಲಕೊಟ್ಟು ಉದಾರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೇನೇ ಕರ್ಮದ ಉದಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ಮದ ಈ ಉದಯವು ದ್ರವ್ಯ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಾಲ, ಭಾವದ ಅಪೇಕ್ಷೆಗನುಸರಿಸಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮದ ಉದಯದಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಪರಿಣಾ-

ಮಂವು ಆ ಕ್ರಮಪ್ರಕೃತಿಗನುಸರಿಸಿಯೇ ನಿಯಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಕರ್ಮವು ಜೀವನವನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮವು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಪರರೂಪದಿಂದ ಫಲಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮರಹಿತ ಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅನಂದಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಿಷೇಕವು ಒಂದು ಸಮಯದವರೆಗೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಎರಡನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪವಾಗಿ ಮೂರನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮರಹಿತವಸ್ಥೆಗೆ ತಲುಪುತ್ತವೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಕಷಾಯ ಪಾಹಂಡ

(ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಜೈನೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೧ ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೩೬೬ ರಿಂದ ೪೩೪ ನೋಡಿರಿ)

ಉದೀರಣಾ : ಕರ್ಮದ ಉದಯದಂತೆ ಕರ್ಮಫಲ ವ್ಯಕ್ತತೆಯ ಹೆಸರು ಉದೀರಣಾ ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷತೆಯೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲವೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ವಿಶೇಷಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಅದರ ಸಮಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಪಕ್ಷಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲವೆ ಅಪಕರ್ಷಣ ಮುಖಾಂತರ ಅದರ ಸಮಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಉದಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದಲ್ಲ ಕಥನವನ್ನು ಉದಯದಂತೆಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಉದಯ ಹಾಗೂ ಉದೀರಣಾದಿಗಳ ಪ್ರರೂಪಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಅಂತರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಜೈನೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕೋಶ ಭಾಗ ೧ ರಲ್ಲಿ ಪು. ೪೩೫-೪೩೬ ನೋಡುವುದು.

ಉರ್ಧ್ವಗಮನ : ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಯಾವ ಸಾಧನೆಯಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಗತಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಉರ್ಧ್ವಗತಿಯು ಜೀವದ ಸ್ವಭಾವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಕರ್ಮ ಸಂಪರ್ಕವು ದೂರವಾದೊಡನೆ ಮೇಲ್ವಾಗದ ಕಡೆಗೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ, ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಯಾವ ಪಟೋಪಕ್ರಮಗತಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ ಅದು ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ವಿಭಾವವಿದೆ, ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಸ್ವಭಾವವು ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವದಂತೆ ಯಾವ ತ್ರಿಕಾಲಿ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸಿದ್ಧಶಿಲೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಅದರ ಗಮನವು ತಡೆಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಜೀವದ ಅಭಾವದ ಅಶಂಕೆಯುಂಟಾದೀತು.

ಉದ್ಯೋತ : ಉಷ್ಣತೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರಭೆಗೆ ಉದ್ಯೋತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋತವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಉದ್ಯೋತನಾಮಕರ್ಮವಿದೆ. ಅದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬ ಮತ್ತು ಮಿಂಚು ಹಾಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. —ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ. ೨/೧೧/೬೯೦/೫

ಉಪಚಾರ : ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಯೋಜನ ವಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಉಪಚಾರವಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಮೂರ್ತ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತವೆನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲವೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಉಪಚಾರವಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸಂಕ್ಷೇಪ-ಸಂಬಂಧದ ಕಾರಣದಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೇನೇ ಜೀವವೆನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲವೆ ನಿಮಿತ್ತವಶದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದರದನ್ನುವುದು ಉಪಚಾರವಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹಾಲಿನ ಕೊಡ ಎನ್ನುವುದು. ಹೀಗೆ ಈ ಉಪಚಾರವು ಒಂದು ದ್ರವ್ಯದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಗುಣದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಪರ್ಯಾಯದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಜಾತೀಯ ದ್ರವ್ಯ-ಗುಣ-ಪರ್ಯಾಯದ್ದು ವಿಜಾತೀಯ ದ್ರವ್ಯ-ಗುಣ-ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ; ಕಾರಣದ್ದು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕಾರ್ಯದ್ದು ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಯಥಾರ್ಥ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಇದು ಅಸತ್ಯವಿದೆ, ಅದಾಗ್ಯೂ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಮ್ಯಕ್ ಇದೆ ಇದರಿಂದಲೇ ಉಪಚಾರವನ್ನೂ ಒಂದು ನಯವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವ್ಯವಹಾರನಯಕ್ಕೇನೇ ಉಪಚಾರ

ವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯವಹಾರ ನಯವು ಸದ್ಭೂತ ಮತ್ತು ಅಸದ್ಭೂತರೂಪದಿಂದ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರವಿದೆ, ಅದರಂತೆ ಉಪಚಾರವೂ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರವಿದೆ. ಅಭೇದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಣಗುಣಿ ಮೊದಲಾದ ಭೇದ ಮಾಡುವುದು ಭೇದೋಪಚಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಅಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. ಭಿನ್ನ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನ ವಶದಿಂದ ಒಂದರ ವ್ಯವಹಾರವು ಅಭೇದೋಪಚಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಅಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. ಅಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಉಪಚಾರವಿದೆ, ಉಪಚಾರದ್ದೂ ಯಾವುದು ಉಪಚಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಅದು ಉಪಚರಿತಾಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ.

—ಆಲಾಪ ಪದ್ಧತಿ. ೯

ಉಪದೇಶ : ಪಾರಮಾರ್ಥದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ಉಪದೇಶವು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಉಪಕಾರವಾಗಿದೆ, ಆದರೆ ಇದರ ವಿಷಯವು ಅತ್ಯಂತ ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಡದೆ ಕೇವಲಪಾತ್ರಕ್ಕೇನೇ ಕೊಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವಿದೆ. ಉಪದೇಶದ ಪಾತ್ರತೆಯು ನಿರಭಿವಾಸ, ವಿನಯ ಹಾಗೂ ವಿಚಾರ ಶೀಲತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಕಠೋರತೆಯಿಂದ ಕೊಡಲಾಗುವ ಪರಮಾರ್ಥೋಪದೇಶವೂ ಪಾತ್ರದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯವುಂಟಾಗದಂತೆ ಉಪದೇಶ ಕೊಡುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಮುನಿಧರ್ಮದ ಅನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಉಪದೇಶ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಬುದ್ಧಿವಂತ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿದ್ವತ್ತೆಯ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಅವರ ಮೂರ್ಖತೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕು. ಇನ್ನು ಹಿತೋಪದೇಶ ಕೊಡುವುದರ ಸಂದೇಶಿಯಾಗಿ ಬೇರಾವ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಉಪಕಾರವೇ ಇಲ್ಲ. ಉಪದೇಶ ಕೇಳುವವರಲ್ಲಿಗೂ ಪುಣ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹಿತೋಪದೇಶ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಪುಣ್ಯವು ಆಗೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

(ಸ್ಯಾದ್ವಾದಮಂಜರಿ ೩-೧೫-೨೭-೨೫)

ಉಪಯೋಗ : ಚೈತನ್ಯದ ಪರಿಣತಿ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಚೈತನ್ಯವು ಸಾವಾನ್ಯಗುಣವಿದ್ದರೆ, ಜ್ಞಾನ-ದರ್ಶನಗಳು ಅದರ ಪರ್ಯಾಯ ಇಲ್ಲವೆ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿವೆ ಇವಕ್ಕೇನೇ ಉಪಯೋಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪಯೋಗವು ಯಾವಾಗ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಶುಭ ಇಲ್ಲವೆ ಅಶುಭ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಆಶ್ರಯಮಾಡುತ್ತದೆ ಆಗ ಶುಭಾಶುಭ ವಿಕಲ್ಪಗಳ ರೂಪವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಕೇವಲ ಅಂತರಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಆಗ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವಾಗುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶುದ್ಧವನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಶುಭಾಶುಭ ಉಪಯೋಗವು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥದಿಂದ ಹೇಯವಿದೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗವು ಮೋಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಾದೇಯವಿದೆ. ಇನ್ನು ಜೀವದ ಯಾವ ಭಾವವು ವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

—ಪಾಕೃತಪಂಚಸಂಗ್ರಹ ೧-೧೭೮

ಉಪಶಮ : ಕರ್ಮದ ಉದಯವನ್ನು ಕೆಲ ಸಮಯಕ್ಕಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಶಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯದ ಅಭಾವದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಷ್ಟುಸಮಯಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವದ ಪರಿಣಾಮವು ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅವಧಿಯು ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಕರ್ಮವು ಪುನಃ ನಿಯಮದಿಂದ ಉದಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವದ ಪರಿಣಾಮವು ಪುನಃ ಕಂಪಿಸಿದು ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಉಪಶಮ-ಕರಣದ ಸಂಬಂಧವು ಕೇವಲ ಮೋಹಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ತಜ್ಜನ್ಯ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೇ ಇದೆ. ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಉಳಿದ ಭಾವಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಗಾದಿ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಏರಿಳಿತಗಳು ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಶಮವೆಂದೂ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಜೀವದ ಶುದ್ಧ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಔಪಶಮಿಕ ಭಾವವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಾದಾನ : ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದೂ ಎರಡೂ ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಗುಣವು ಶಾಶ್ವತ. ಪಾಗಿರಂಪ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರಂಪ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಬಿಡುತ್ತವೆ, ಇವೆರಡೂ ಅಂಶಗಳು ಆ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಬೇರಾವ ಅರ್ಥಾಂತರ ರೂಪವಾಗಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡರಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವೇ ಕಾರ್ಯದ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಿದೆ. ಅರ್ಥಾಂತರಭೂತ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾದ ಶಾಶ್ವತ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕ್ಷಣಿಕ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರಂಪ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮನದ ಅಭಾವವಾಗಿರಂಪ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗ ಕಾರಣ ಯಾವುದಕ್ಕಿನ್ನುವುದು. ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿನಷ್ಟವೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆಂದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತನವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಿಣಾಮವು ಕ್ಷಣಿಕ ಉಪಾದಾನವಾದರೆ ಗುಣವು ಶಾಶ್ವತ ಉಪಾದಾನವಿದೆ.

—ಅಷ್ಟಸಹಸ್ರೀ ಪುಟ. ೨೧೦

ಋದ್ಧಿ : ತಪಶ್ಚರ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಂದಾದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಯೋಗಿಜನಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಚಮತ್ಕಾರಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಅವನ್ನು ಋದ್ಧಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೇದ ಪ್ರಭೇದಗಳಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ, ವಿಕ್ರಿಯೆ, ತಪ, ಬಲ, ಔಷಧ, ರಸ, ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಏಳು ಭಾಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ೧) ಬುದ್ಧಿಯೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನದ ಹೆಸರಿದೆ ಇದನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಹದಿನೆಂಟು ಋದ್ಧಿಗಳಿವೆ. ೨) ತಪಸ್ಸಿನ ವಿಶೇಷತೆಯಿಂದ ಆಗುವ ಋದ್ಧಿಯು—ವಿಕ್ರಿಯೆ ಋದ್ಧಿಯು, ಇದು ಅಣಿಮೂ, ಮಹಿಮೂ, ಲಘಿಮೂ ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ೩) ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಟಾದುದು ತಪಋದ್ಧಿಯು ಇದರಲ್ಲಿ ಉಗ್ರತಪ, ದೀಪ್ತತಪ, ತಪ್ತತಪ, ಮಹಾತಪವೆಂದು ಅನೇಕ ಭೇದ-ಪ್ರಭೇದಗಳಿವೆ. ೪) ಬಲಋದ್ಧಿಯು ಮನ, ವಚನ, ಕಾಯಗಳ ಭೇದದಿಂದ ವನೋಬಲ, ವಚನಬಲ, ಕಾಯಬಲವೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ೫) ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಔಷಧಋದ್ಧಿಯು ಆಮರ್ಷ, ಕ್ಷೀಲ, ಜಲ್ಲ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ, ೬) ರಸಋದ್ಧಿಯು ಆಶೀವಿಷ, ದೃಷ್ಟೀವಿಷವೆಂದೂ ಎರಡು ಮತ್ತು ಕ್ಷೀರಸ್ರವಿ, ಅಮೃತ ಸ್ರವಿ, ಮಧುಸ್ರವಿ ಮತ್ತು ಸರ್ಪಿಸ್ರವಿಯೆಂದೂ ನಾಲ್ಕು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಆರು ಭೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ೭) ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಕ್ಷೇತ್ರಋದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾನಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯವೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಲಾಭಾಂತರಾಯಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯೋಪಶಮದಿಂದಂಟಾದ ಋದ್ಧಿಯು ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮೂನಿಯು ಆಹಾರದಿಂದ ಉಳಿದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ಆ ದಿನ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿಂದ ತಿಲ ಮೂತ್ರವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದು ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾನಾಸಿಕ ಋದ್ಧಿಯೆಂದೆ.

(ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಗೆ ಜೈನೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೧ ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೪೭೫ ರಿಂದ ೪೮೭ ನೋಡಿರಿ.)

ಏಕಕ್ಷೇತ್ರಾಗಾಹ : ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದ ವಿಷಯವಾಗಿರಂಪ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಗಾಹವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅವಗಾಹಕ್ಷೇತ್ರವು ಒಂದು, ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಸಂಖ್ಯಾತ; ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮತ್ತು ಅನಂತ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ಪುಧ್ಲ ಧ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಗಾಹ ಕೊಡುವಂಥ ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ.

—ರಾಜವಾರ್ತಿಕ ೩/೩೮/೭/೨೦೮/೩೦

ಏಷಣಾ : ಅಶನ, ಪಾನ, ಖಾದ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಾದ್ಯ ಇವುಗಳ ಹೆಸರು ಏಷಣಯಿದೆ.

—ಧವಲ. ೧೩/೫, ೪, '೨೬/೫೫/೨

ಔದಯಿಕಭಾವ : ಯಾವುದರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಉದಯವೇ. ಇದೆ ಅದು ಔದಯಿಕ ಭಾವವಿದೆ. ಯಾವುದು ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಔದಯಿಕ ಭಾವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ

ಗತಿ ನಾಲ್ಕು, ಕಷಾಯ ನಾಲ್ಕು, ಲಿಂಗ ಮೂರು, ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ ಒಂದು, ಅಜ್ಞಾನ ಒಂದು, ಅಸಂಯಮ ಒಂದು, ಅಸಿದ್ಧಭಾವ ಒಂದು ಮತ್ತು ಲೇಶ್ಯಗಳು ಆರು, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಭೇದಗಳಿವೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಮೋಹ ಜನ್ಯವಾದ ಭಾವಗಳೇ ಔದಯಿಕವಾಗಿವೆ, ಉಳಿದವೆಲ್ಲ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಭಾವಗಳು. ಮತ್ತು ಔದಯಿಕ ಭಾವಗಳೇ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ, ಉಳಿದವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಹ ಮೊದಲಾದ ಘಾತಿ ಮತ್ತು ಅಘಾತಿ ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅದೆಷ್ಟು ಭಾವಗಳಾಗುತ್ತವೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಔದಯಿಕ ಭಾವಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಭಾವಗಳಲ್ಲೂ ಮೋಹಜನ್ಯ ವಿಕೃತ ಭಾವಗಳೇ ನಿಜವಾಗಿ ವಿಕಾರಯುಕ್ತ ಭಾವಗಳಾಗಿವೆ, ಮತ್ತು ಉಳಿದವೆಲ್ಲ ಲೋಕರೂಢಿಯಿಂದ ವಿಕಾರಯುಕ್ತ ಔದಯಿಕ ಭಾವಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಪಂಚಾಧ್ಯಾಯಿ ೧೦೨೪-೧೦೨೫

ಕರ್ಮ : ಯಾವುದು ಜೀವವನ್ನು ಪರತಂತ್ರ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಯಾವುದರ ಮುಖಾಂತರ ಜೀವವು ಪರತಂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ಜೀವದ ಮುಖಾಂತರ ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ, ಉಪಾರ್ಜಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಕರ್ಮವಿದೆ.

ಕರ್ಮಚೇತನ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಫಲ ಚೇತನ : ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಎಂದರೆ 'ಇದನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಅನುಭವ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಚೇತನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಎಂದರೆ 'ಇದನ್ನು ನಾನು ಭೋಗಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಅನುಭವ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಫಲಚೇತನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಗಳ ವಿಕಲ್ಪರೂಪದಿಂದ ಯಾವ ರಾಗ-ದ್ವೇಷರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷ ಪರಿಣಾಮಗಳಿವೆ ಅದು ಕರ್ಮಫಲಚೇತನವಿದೆ.

—ಸಮಯಸಾರ-ಆತ್ಮವ್ಯಾತಿ ೩೮೭

ಕಲ್ಪಕಾಲ : ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ ಮತ್ತು ಅವಸರ್ಪಿಣಿಗಳೆಂಬೆರಡು ಕಾಲಗಳು ಕೂಡಿದರೆ ಒಂದು ಕಲ್ಪಕಾಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಕೋಟಾಕೋಟಿ ಸಾಗರೋಪಮ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕಷಾಯ : ಆತ್ಮನ ಒಳಗಿರುವ ಕಲುಷಿತ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಕಷಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭ ಈ ನಾಲ್ಕೇ ಕಷಾಯಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲದೆಯೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಕಷಾಯಗಳ ನಿರ್ದೇಶವು ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಸ್ಯ, ರತಿ, ಅರತಿ, ಶೋಕ, ಭಯ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಮತ್ತು ಮೈಥುನ ಈ ಭಾವಗಳಿಗೆ ನೋಕಷಾಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಕಷಾಯಗಳಂತೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನೂ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಘಾತ ಮಾಡುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಷಾಯವೇ ಹಿಂಸೆಯಿದೆ. ಮಿಥ್ಯತ್ವವು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಕಷಾಯವಿದೆ.

ಕೃತಕೃತ್ಯ ವೇದಕ : ದರ್ಶನಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವಂಥ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಜೀವವು ಏಳನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಕೊನೆಯ ಸಾತಿಶಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಾಂಡಕಘಾತ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲ ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಿತಿಕಾಂಡಕದ ಸಮಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ಕೃತಕೃತ್ಯವೇದಕವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃತಕೃತ್ಯವೇದಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮರಣವಾಗಲಿ, ಕಾಪೋತ, ತೇಜ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಲೇಶ್ಯೆಯಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರಲಿ, ಸಂಕ್ಷೇಪ ಅಥವಾ ವಿಶುದ್ಧಿಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಗುಣಕ ಶ್ರೇಣಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಒಂದು ಸಮಯ ಹೆಚ್ಚಾದ ಅವಲಿ ಕಾಲವು ಬಾಕಿ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ ಅದುವರೆಗೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸಮಯದವರೆಗೆ ಪ್ರಬದ್ಧಗಳ ಉದೀರಣಾ ಆಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. (ಧಪಲ. ೬/೧,೯-೮,೧೨/೨೬೩-೧)

ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯ : ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ದುಷ್ಟ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಪಂಶಜರನ್ನೂ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಏಕ ಮಾತ್ರ ಪತ್ನಿಯನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಲು ಇಚ್ಛಿಪಡುತ್ತಾನೆ. ದಯಾಧರ್ಮಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದಂಥವನೂ, ವೈರವನ್ನೆಂದೂ ಬಿಡದಂಥವನೂ ಪ್ರಚಂಡ ಕಲಹ ಮಾಡುವಂಥವನೂ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಿಯೂ ಆದ ಜೀವನು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯಿಯಿಂದ ಧೂಮಪುಭ ಪೃಥ್ವಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕೊನೆಯ ಪೃಥ್ವಿಯವರೆಗೆ ಜನ್ಮ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ತಿಲೋಯಪಣ್ಣತ್ತಿ. ೨/೨೬೫, ೨೬೬)

ಕೇವಲಜ್ಞಾನ : ಕೇವಲ ಶಬ್ದವು ಅಸಹಾಯವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಹಾಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರಾದ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಅತಿಶಯ ಜ್ಞಾನ ವಿದೆ, ಅದು ಇಚ್ಛಿ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಾಂಗದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಂಗೈನಲ್ಲಿಯಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೊಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಯೋಗಿಗಳು ಸರ್ವಜ್ಞರೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವ ಹಾಗೂ ಪರಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದರಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಜ್ಞಾನದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಹಾಗೂ ಶುದ್ಧವಾದ ಪರಿಣವೆನವಿದೆ. ಕೇವಲಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕರ್ಮಕ್ಷಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವಂಥದ್ದಿದೆ, ತಮ್ಮ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಈ ಮೂರು ಲೋಕವೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಆತ್ಮನ ಭಾವರೂಪವಾದ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿ ಆಧೀನವಾಗಿದೆ. ಕೇವಲೀಭಗವಂತರು ಕೇವಲಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಸಮ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲ್ಲ.

—ಅಷ್ಟಪತಿ. ಕಾ. ೧೦೬

ಗುಣಧರ : ಐದು ಮಹಾವ್ರತಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವರು, ಮೂರುಗುಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರು, ಐದು ಸಮಿತಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರು ಎಂಟುಮದಗಳಿಂದ ರಹಿತರು, ಏಳು ಭಯಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರು, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಅವಧಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯುಕ್ತರು, ತಪ್ರಾತಪಲಬ್ಧಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮಲ, ಮೂತ್ರ, ರಹಿತರು, ದೀಪ್ತತಪಲಬ್ಧಿಯ ಬಲದಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲ ಉಪವಾಸವಿದ್ದು ಶರೀರದ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಹತ್ತೂ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿತಗೊಳಿಸುವಂಥವರು, ಸರ್ವೋಷ್ಣಿ ಲಬ್ಧಿಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಔಷಧಗಳ ಸ್ವರೂಪರು, ಮಹಾತಪಗುಣದಿಂದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಸಮಾನರು, ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಸಲಬ್ಧಿಯ ಬಲದಿಂದ ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಆಹಾರವನ್ನು ಆಕ್ಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂಥವರು, ಅಘೋರ ತಪಃಬ್ಧಿಯ ಮಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಜೀವಗಳ ಮನ, ವಚನ, ಕಾಯಗತವಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡುವಂಥವರು, ಮೂರು ಲೋಕದ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಪರರ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಷರ-ಅನಕ್ಷರ ರೂಪವಾದ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಶಲರು, ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿರುವ ಜನವಾಕ್ತೃರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ನಮ-ನಮಗೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥವರು ಮತ್ತು ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿರುವ ಜನರ ಕರ್ಣೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟಂಥ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತ ಪ್ರವೇಶದ ನಿವಾರಕರಾದಂಥವರು ಗುಣಧರರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗುಣಶ್ರೇಣೀ ನಿರ್ಜರೆ : ಗುಣಶಬ್ದ ಅರ್ಥವು ಗುಣಾಕಾರವಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದರ ಶ್ರೇಣಿ ಎಂದರೆ ಪಂಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು ಗುಣಶ್ರೇಣಿಯಿದೆ. ದರ್ಶನಮೋಹವನ್ನು ಉಪಶಮ ಮಾಡುವಂಥ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮೊದಲ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜರೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಅದರ ಎರಡನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜರೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಗುಣಿತವಿದೆ. ಅದರ ಮೂರನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜರೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಗುಣಿತವಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದರ್ಶನಮೋಹದ ಕೊನೆಯ ಸಮಯದವರೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕು ಈ ಗುಣಾಕಾರ ಪಂಕ್ತಿಯು ಗುಣಶ್ರೇಣಿಯಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಗುಣಶ್ರೇಣೀರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜರೆಯಾಗುವುದು ಗುಣಶ್ರೇಣಿನಿರ್ಜರೆಯಿದೆ.

— ಧವಲ. ೧೨/೪, ೨, ೨, ೧೨೫/೮೦/೬

ಗುಣಸ್ಥಾನ : ಮೋಹ ಮತ್ತು ಮನ, ವಚನ, ಕಾಯಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಜೀವದ ಅಂತರಂಗ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆಗುವಂಥ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಏರಿಳಿತದ ಹೆಸರು ಗುಣಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣ : ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಪರಮಾಣು ಪ್ರದೇಶವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಗುಣಶ್ರೇಣೀ ಕ್ರಮದಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ ಅದು ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣವಿದೆ ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣವು ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಾಗುತ್ತದೆ ಅಪೂರ್ವಕರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಯಾವುದು ಅಸಂಖ್ಯಾತಗುಣಿತ ಕ್ರಮಕ್ಕಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತಾನುಬಂಧೀ ಕಷಾಯಗಳ ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣವು ಅವುಗಳ ವಿವಿಧವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ವಿಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತ್ತು ವಿಧ್ಯಾಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣವು ಅವುಗಳ ಕ್ಷಯದಲ್ಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಗುಣಸಂಕ್ರಮಣವು ಉಪಶಮ ಇಲ್ಲವೆ ಕ್ಷಪಣೀಯಲ್ಲಾಗುತ್ತದೆ. -ಲಬ್ಧಿಸಾರ. ಜೀ. ಪ್ರ. ೨೫-೨೬-೧೦೯-೧೧೦-೧.

ಗುಪ್ತಿ : ಮನ, ವಚನ, ಕಾಯಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರೋಧಿಸಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾತಾ-ದೃಷ್ಟಾ ಭಾವದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಧರಿಸುವುದು ಪೂರ್ಣಗುಪ್ತಿಯಿದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಶುಭರಾಗ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ವಿಕಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಯಥಾ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಮಗ್ನನಿರುವುದು ಅಂಶಿಕಗುಪ್ತಿಯಿದೆ. ಪೂರ್ಣಗುಪ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದು ನಿಶ್ಚಯಗುಪ್ತಿಯಿದೆ, ಮತ್ತು ಅಂಶಿಕಗುಪ್ತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಅಂಶದೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಗುಪ್ತಿಯಿದೆ

ಗೃಹೀತ-ಅಗೃಹೀತ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ : ಎರಡನೆಯವರ ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿ ಜೀವ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಗೃಹೀತಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿದೆ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯವರ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಯಾವ ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಅಗೃಹೀತ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿದೆ. —ಭ. ಆರಾಧನೆ. ೪೩/೧೮೦/೨೨

ಘಾತಿಕರ್ಮ : ಕೇವಲಜ್ಞಾನ, ಕೇವಲದರ್ಶನ, ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ, ಚಾರಿತ್ರ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯರೂಪವಾದ ಯಾವ ಅನೇಕ ಭೇದ-ಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವಗುಣಗಳಿವೆ ಅವನ್ನು ಯಾವ ಕರ್ಮವು ವಿರೋಧ ಎಂದರೆ ಘಾತ ಮೂಡುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಘಾತಿಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಾರಿತ್ರ : ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರವು ಒಂದು ಪ್ರಧಾನ ಅಂಗವಿದೆ. ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಇಲ್ಲವೆ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಚಾರಿತ್ರವು ಸಮ್ಯಕ್ ಇಲ್ಲವೆ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ನಿಶ್ಚಯ-ವ್ಯವಹಾರ, ಸರಾಗ-ವೀತರಾಗ, ಸ್ವ-ಪರ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಆ ಎಲ್ಲ ಭೇದ-ಪ್ರಭೇದಗಳು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಒಂದು ವೀತರಾಗ ಸ್ವರೂಪವಾದ ನಿಶ್ಚಯಚಾರಿತ್ರದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾತಾ, ದೃಷ್ಟಾ ಮಾತ್ರವಾದ ಸಾಕ್ಷೀ ಭಾವವು ಇಲ್ಲವೆ ಸಮತೆಯ ಹೆಸರು ವೀತರಾಗತೆಯಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಂಶವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದರ ಲೋಪವಾದ ಮೇಲೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳ ತ್ಯಾಗ ಮೊದಲಾದವು ಚಾರಿತ್ರವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಾಹ್ಯವ್ರತ, ತ್ಯಾಗ ಮೊದಲಾದವು ಪೂರ್ಣ ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ.

(ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆಗೆ ಜೈನೇಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೨ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೨೮೦ ರಿಂದ ೨೯೪ ನೋ.)

ಚಾರಿತ್ರನೋಹನೀಯ : ಪಾಪರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಚಾರಿತ್ರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ಅಸಂಯಮ, ಕಷಾಯ ಇವು ಪಾಪದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಪಾಪ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಚಾರಿತ್ರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಆ ಚಾರಿತ್ರವನ್ನು ಯಾವುದು ಮೋಹಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಮೋಹವೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಚೈತ್ಯ : ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ, ಸಂಖಿ, ದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವಂಥ ಆತ್ಮನು ಚೈತ್ಯನಿದ್ದಾನೆ. ಯಾರ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ದರ್ಶನ ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಅಂಥ ವೀತರಾಗ ನಿರ್ಗುಂಧ ಸಾಧುವಿನ ದೇಹವು ಅವನ ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಜನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮ ಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಚಂದನ, ಕನಕ, ಮಹಾಮಣಿ, ಸ್ಪಟಿಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದವು ಸ್ಥಾವರಪ್ರತಿಮೆಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ಅರಹಂತಪ್ರಭುಗಳು ಜಂಗಮ ಜನಪ್ರತಿಮೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಚೈತ್ಯಾಲಯ : ತನ್ನ ಹಾಗೂ ಪರರ ಆತ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂಥ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಅಂಥ ಪಂಚ ಮಹಾವ್ರತಗಳಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಮನಿಯು ಚೈತ್ಯಗೃಹನಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಚೈತ್ಯಗೃಹವು ಜನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಾರೋಹಿಣಿಗಳ ಹಿತಮಾಡುವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮಬದ್ಧವಾದ ಭವ್ಯ ಜೀವಸಮೂಹವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂಥ ಆತ್ಮನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಚೈತ್ಯಗೃಹ ಅಥವಾ ಚೈತ್ಯಾಲಯನಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಯಾವ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಕಲ್ಪು ಹಾಗೂ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞವೀತರಾಗಭಗವಂತರ ಪ್ರತಿಮೆಯಿರುತ್ತದೆ ಅದು ಚೈತ್ಯಗೃಹವಿದೆ.

ಭದ್ರಸ್ಥ : ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮತ್ತು ದರ್ಶನಾವರಣಗಳಿಗೆ ಭದ್ರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇರುತ್ತಾರೆ ಅವರಿಗೆ ಭದ್ರಸ್ಥರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎಂದರೆ ಯಾವ ಘಾತಿಕರ್ಮ ಸಮೂಹದ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೀವಗಳು ನಾಲೂಗತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸರಣ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಅದು ಘಾತಿಕರ್ಮ ಸಮೂಹ ಸಂಸಾರವಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥ ಜೀವಗಳು ಭದ್ರಸ್ಥವಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸರಾಗ, ವೀತರಾಗವೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಇರಿಂದ ೧೦ ಗುಣಸ್ಥಾನದವರಿಗನವರಿಗೆ ಸರಾಗ ಭದ್ರಸ್ಥರೆಂದರೆ ೧೧-೧೨ ಗುಣಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ವೀತರಾಗ ಭದ್ರಸ್ಥರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವೀತರಾಗ ಭದ್ರಸ್ಥ ದಲ್ಲೂ ಉಪಶಾಂತಕಷಾಯ, ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯವೆಂದೂ ಎರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ. -ಧವಲ ೨-೨, ೧೧-೩-೨

ಜಾತಿ (ನಾನುಕರ್ಮ) : ಆ ನರಕ ಮೊದಲಾದ ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಲ್ಲದ ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ಏಕತ್ವದ ಬೋಧವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಜಾತಿಯಿದೆ. ಮತ್ತು ಇದರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಜಾತಿನಾಮಕರ್ಮವಿದೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದರ ಉದಯದಿಂದ ಆತ್ಮವು ಏಕೇಂದ್ರಿಯವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಅದು ಏಕೇಂದ್ರಿಯ ಜಾತಿನಾಮಕರ್ಮವಿದೆ. ಇದರಂತೆ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ, ತ್ರೀಂದ್ರಿಯ, ಚತುರ್ದ್ರಿಯ, ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ. ೮-೧೧-೨೮೯-೨-೩.

ಜೀವ : ಯಾವುದು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತದೆ, ಜೀವಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಮೊದಲು ಜೀವಿಸುತ್ತ ಅದು ಜೀವವಿದೆ. ಸಂಸಾರ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಇವೆರಡರಲ್ಲೂ ಜೀವವು ಪ್ರಧಾನ ತತ್ತ್ವವಿದೆ. ಅದಾಗ್ಯೂ ಜ್ಞಾನ-ದರ್ಶನ ಸ್ವಭಾವಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಆತ್ಮವೇ ಇದೆ, ಅದರೂ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಶರೀರದಿಂದ ಭಿನ್ನವಿದೆ, ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ, ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದು ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾತಾವಾತ್ರವಿದೆ. ಅದು ಒಂದು

ಲೋಕಪ್ರವಣಾ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಕೋಚ-ವಿಸ್ತಾರ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಶರೀರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಜೀವವು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಜೈನದರ್ಶನವು ಮನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವು ಅನಂತಾನಂತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಂದ ಯಾವುದೇ ಜೀವವು ಸಾಧನೆಯ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ, ಅತೀಂದ್ರಿಯಾನಂದದ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನು ವಿಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶೂನ್ಯನಾಗಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾತಾ-ದೃಷ್ಟಾ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಜೈನದರ್ಶನವು ಅವನನ್ನೇ ಈಶ್ವರ ಇಲ್ಲವೆ ಭಗವಂತನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ, ಇವನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಯಾವ ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಮನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಜ್ಞೇಯ : ಚೈತನ್ಯಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾಕಾರ ಮತ್ತು ಜ್ಞೇಯಾಕಾರವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿರುವುದು ಜ್ಞಾನಾಕಾರವಾದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸಹಿತವಾದ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿರುವುದು ಜ್ಞೇಯಾಕಾರವಿದೆ. ಇನ್ನು ಅನೇಕಾಂತಾತ್ಮಕವಾದ ದ್ರವ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯ ಭಯದಿಂದ ಕೇವಲ ಆಕಾರವೇ ಆಕಾರವೆಂದು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ-ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಕಾರವು ಯಾವುದರಿಂದಿರುತ್ತದೆ ?- ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಆಕಾರವಂತೂ ಇರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವವಾಗುವುದರಿಂದ ಆಕಾರದ ಅಭಾವವೂ ಆಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಂಥ ಇಂದ್ರನೀಲ ರತ್ನವು ತನ್ನ ಪ್ರಭೆಯ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣಬರುವಂತೆ ಸಂವೇದನೆಯೂ ಆತ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞೇಯಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ಆದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣದ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾನವು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

—ಪ್ರವಚನಸಾರ. ತಾ. ವೃ. ೩೦

ತತ್ತ್ವ : ಪ್ರಯೋಜನಭೂತವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪಾರಮಾರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಒಂದು ಶುದ್ಧಾತ್ಮವೇ ಪ್ರಯೋಜನಭೂತವಾದ ತತ್ತ್ವವಿದೆ. ಅದು ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದು ಇಷ್ಟವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅದು ಹೇಯ-ಉಪಾದೇಯ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ್ದಿದೆ, ಇಲ್ಲವೆ ವಿಶೇಷಭೇದ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಏಳು ಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಪಾಪ ಇವೆರಡೂ ಆಸ್ತವವಾಗಿವೆ, ಅದರೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವನ್ನು ಬೇರೆ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆ ತತ್ತ್ವಗಳು ಒಂಭತ್ತಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಜೀವ, ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ, ಬಂಧ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರೆ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಇವು ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳಿವೆ, ಇವಕ್ಕೆ ಸಪ್ತ ತತ್ತ್ವಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯತತ್ತ್ವಗಳು ಹೇಯವಿವೆ, ಕರ್ಮೋಪಾಧಿಜನ್ಯ ಗುಣ ಪರ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾದೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ನಿಯಮಸಾರ, ಗಾಥೆ ೩೮)

ತಪ : ಇಚ್ಛೆಯ ನಿರೋಧವನ್ನು ತಪವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗನುಸರಿಸಿ ನಿತ್ಯವೂ ತಪಮಾಡುವ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾದರಹಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸಮತೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಲಾದ ತಪಸ್ಸು ಕೇವಲ ಕಾಯೋಕ್ಲೇಶವಾಗಿದೆ, ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಅನಾದಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಸಂಸಾರಗಳು ತಪದಿಂದ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮ್ಯಕ್ ತಪಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿರಿಯ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇನ್ನು ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪದ ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧುವಿನಿಂದ ಯಾವ ಕರ್ಮರೂಪದ ನೂಲಿನ್ಯವನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ತಪವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಪಂ. ವಿಂಶತಿ. ೧/೯೮)

ಸಂಪೂರ್ಣ ತಪಸ್ಸಿನ ಸಾರವೆಂದರೆ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಶಾಂತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಹನೆ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಜೀವಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದೇ ಆಗಿದೆ. (ಕಂಠಲ ಕಾವ್ಯ ೨೭/೧೭)

ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಭಂಧ : ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣತೆಯದು ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಯಾವುದು ನಿಶ್ಚಯ ದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಸ್ವರೂಪತನದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಆ ಸ್ವರೂಪತನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿದೆ ಅದರೊಡನೆ ಅವುಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ. —ಸಮಯಸಾ, ೫೭

ತೀರ್ಯಗ್ನಿ ತ್ಯಾನುಪೂರ್ವಿ : ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಶರೀರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ, ಎರಡು, ಮೂರು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನ ಜೀವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಜೀವಪ್ರದೇಶಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಕಾರ-ವಿಶೇಷವಾಗುತ್ತದೆ ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಪೂರ್ವಿಯೆಂಬ ಸಂಕೇತವಿದೆ. —ಧವಲ. ೭-೧, ೯-೧, ೨೮-೫೬-೨

ತೀರ್ಯಗ್ನಿ ತಿ : ಯಾವುದರ ಉದಯದಿಂದ ಆತ್ಮನು ಭವಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾನೆ ಅದನ್ನು ಗತಿಯೆನ್ನು ತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ತೀರ್ಯಗ್ನಿ ನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಜೀವವು ತೀರ್ಯಗ್ನಿ ತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ತೀರ್ಯಗ್ನಿ ತಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. —ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ. ೨-೬-೧೫೯-೩

ತೀರ್ಯಂಗಾಯು : ಧರ್ಮೋಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವುದು, ಶೀಲವಿಲ್ಲದ ಜೀವನ ಕಳೆಯುವುದು, ವೈರ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಮರಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನೀಲ, ಕಾಪೋತ ಲೇಶ್ಯೆ ಮತ್ತು ಆರ್ತಧ್ಯಾನಿಯಾಗಿರುವುದು ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ತೀರ್ಯಂಗಾಯು ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ. ೬-೧೬-೩೩೪-೩

ತೀರ್ಥಂಕರ : ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ಸ್ವತಃ ದಾಟುವ ಹಾಗೂ ಇತರರನ್ನು ದಾಟಿಸುವ ಮಹಾಪುರುಷರಿಗೆ ತೀರ್ಥಂಕರರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಗರ್ಭ, ಜನ್ಮ, ದೀಕ್ಷೆ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಾಣ ಈ ಐದು ಅವಸರಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅವನ್ನು ಪಂಚ ಕಲ್ಯಾಣಿಕವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ತೀರ್ಥಂಕರರಾಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಷೋಡಶಕಾರಣರೂಪವಾದ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶುದ್ಧಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತೀರ್ಥಂಕರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬಂಧವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಪರಿಣಾಮವು ಪುನುಷ್ಯಭವದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದೂ ಯಾವುದೇ ತೀರ್ಥಂಕರ ಇಲ್ಲವೆ ಕೇವಲಿಯು ಪಾದಮೂಲದಲ್ಲೇ ಆಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಇಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕೇವಲ ದೇವಗತಿಗೇನೇ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಮೊದಲೇ ನರಕಾಯುಷ್ಯದ ಬಂಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನಿಂದ ತೀರ್ಥಂಕರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬಂಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಜೀವವು ಮೂರನೆಯ ನರಕದವರೆಗೇನೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಅನಂತರ ಮರುಭವದಲ್ಲೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ನರಕಾಯು ಬಂಧವಾದ ಜೀವವು ಮರಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದಿಂದ ಚ್ಯುತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಅಸಂಯತ ಸಮ್ಯಗ್ನ್ಯಾಪ್ತಿ ಜೀವವು ತೀರ್ಥಂಕರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಉತ್ಪನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂಧದ ಅಧಿಪತಿಯಿದೆ. —ಮಹಾಬಂಧ. ೧-೧೮೭-೧೩೨-೪

ತುಷವನಾಷಭಿನ್ನ : ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಉದ್ದಿನಬೇಲೆಯೂ ಮೇಲಿನ ಹೊದಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಶರೀರ ಮೊದಲಾದ ಪುದ್ಗಲಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದೇ ತುಷವನಾಷಭಿನ್ನತೆಯ ಅರ್ಥವಿದೆ.

ದಶಕರಣ : ಬಂಧ, ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಸಂಕ್ರಮಣ, ಅಪಕರ್ಷಣ, ಉದೀರಣಾ, ಸತ್ತ್ವ, ಉದಯ, ಉಪಶಮ ನಿಧತ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಚನಾ ಎಂಬ ಹತ್ತು ಕರಣಗಳು ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ.

-ನೋಡಿರಿ ಗೋ. ಕ. ಗಾಥೆ ೪೩೭ ರಿಂದ ೪೫೦

ದರ್ಶನಮೋಹನೀಯ : ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಅನಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಮಬುದ್ಧಿ, ಅನಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿ, ಅಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲವೆ ಆಪ್ತ, ಆಗಮ ಮತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಅಸ್ಥಿರತೆಯಾಗುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲವೆ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಎಂದರೆ ಆಪ್ತ-ಅನಾಪ್ತ ಆಗಮ-ಅನಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ, ಪದಾರ್ಥ-ಅಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ದರ್ಶನಮೋಹನೀಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ಶರೀರಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮೂಲ ಕಾರಣವಾದ ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯ ಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದ್ರವ್ಯಪ್ರಾಣ : ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಂತತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದು ನಿಶ್ಚಯ ಅಥವಾ ಭಾವ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರ ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಿದೆ. ಜೀವದ ಸಹಜ ಚೈತನ್ಯವುಳ್ಳ ಶಕ್ತಿಯ ಅದರ ನಿಶ್ಚಯ (ಭಾವ) ಪ್ರಾಣವಿದೆ ಮತ್ತು ಪುದ್ಗಲ ದ್ರವ್ಯದಿಂದುತ್ಪನ್ನವಾದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣಗಳು ಮನ, ವಚನ, ಕಾಯರೂಪವಾದ ಮೂರು ಬಲಪ್ರಾಣಗಳು, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಆಯುಪ್ರಾಣ ಈ ಹತ್ತು ಪ್ರಾಣಗಳು ವ್ಯವಹಾರ ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯಪ್ರಾಣಗಳಿವೆ. ಇವು ಜೀವದ ಸ್ವಭಾವಗಳಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಪುದ್ಗಲ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶುದ್ಧ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶುದ್ಧ ಜೀವಾಸ್ತಿ ಕಾಯವೇ ಉಪಾದೇಯವಿದೆ. ಸಂಸಾರಿ ಜೀವವನ್ನು ದ್ರವ್ಯಪ್ರಾಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಜೀವವನ್ನು ಭಾವಪ್ರಾಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಜೀವವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ.

ದ್ರವ್ಯಮನ ಭಾವಮನ : ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ವಿಕಲ್ಪಗಳ ಜಾಲಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದೆಂದು ಅಭ್ಯಂತರ ಇಂದ್ರಿಯವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಮನ, ಭಾವಮನವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಯಾವುದು ಹೃದಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಂಟುದಲದ ಕಮಲದ ಆಕಾರವುಳ್ಳದಿದೆ, ಮತ್ತು ಅಂಗೋಪಾಂಗ ನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಮನೋವರ್ಗಣೆಯ ಸ್ಕಂಧದಿಂದಂಟಾಗಿದೆ ಅದನ್ನು ದ್ರವ್ಯಮನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಿದೆ. ಇನ್ನು ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಮತ್ತು ನೋಇಂದ್ರಿಯಾವರಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕ್ಷಯೋಪ-ಶಮವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಆತ್ಮನ ವಿಶ್ವದ್ವಿಗ ಭಾವಮನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಿದೆ, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವು ಜೀವದ ಗುಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. (ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿ ೫-೧೯-೨೮೭-೧)

ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗ-ಭಾವಲಿಂಗ : ಸಾಧು ಮೊದಲಾದವರ ಬಾಹ್ಯವೇಷಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಜೈನ ಆವ್ಯಾಯ ದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಾಧು, ಆರ್ಯಕೆ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಶ್ರಾವಕವೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ದ್ರವ್ಯ ಹಾಗೂ ಭಾವಭೇದದಿಂದ ಎರಡೆರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಬಾಹ್ಯ ಶರೀರ ವೇಶವು ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗವಿದ್ದರೆ ಅಂತರಂಗದ ವೀತರಾಗತೆಯು ಭಾವಲಿಂಗವಿದೆ. ಭಾವಲಿಂಗದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗವು ಸಾರ್ಥಕವಿದೆ, ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಸೋಗುಮಾತ್ರವಿದೆ. ಜನ್ಮಸಮಯದಂಥ ರೂಪವುಳ್ಳ, ತಲೆಗೂದಲು, ದಾಡಿ, ಮೀಸೆಗಳನ್ನು ಲೋಚೆ ಮಾಡಿದಂಥ ಶುದ್ಧ ಅಹಿಂಸೆ ಹಾಗೂ ಶರೀರಶೃಂಗಾರಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದಂಥ ಲಿಂಗವು ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗ ವಿದೆ. ಮತ್ತು ಮೂರ್ಛೆ (ಮಮತ್ವ) ಹಾಗೂ ಅರಂಭವಿಲ್ಲದ ಉಪಯೋಗ ಹಾಗೂ ಯೋಗಕೂಡಿಯಿಂದ

ಕೂಡಿದ ಪರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಂಥ ಜಿನೇಂದ್ರ ಕಥಿತಲಿಂಗವು ಭಾವಲಿಂಗವಿದೆ. ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದೆ ಮುನಿದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲಿಂಗ (ವೇಷ)ವು ಶರೀರಾಶ್ರಿತವಾಗಿದೆ, ಶರೀರವೇ ಆತ್ಮನ ಸಂಸಾರವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರಿಗೆ ಕೇವಲ ಲಿಂಗದ ಅಗ್ರಹವಿದೆ ಅವರಂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗವು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಶರೀರಾಶ್ರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರದ್ರವ್ಯವಿದೆ. ದರ್ಶನ-ಜ್ಞಾನ-ಚಾರಿತ್ರಗಳೇ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ಆತ್ಮಾಶ್ರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವದ್ರವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗದ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ, ಆತ್ಮನನ್ನು ದರ್ಶನ-ಜ್ಞಾನ-ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿಸಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲೇ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವಿದೆ.

—ಸಮಯಸಾರ-ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ. ೪೦೦-೪೦೧

ದಿವ್ಯಧ್ವನಿ : ಕೇವಲಜ್ಞಾನವಾದ ನಂತರ ಅರಹಂತಪ್ರಭಂಗಳ ಸರ್ವಾಂಗದಿಂದ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರತರವಾದ ಗರ್ಜನೆಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಓಂಕಾರ ಧ್ವನಿಯು ಹೊರಡುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಭಗವಂತರ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಭವ್ಯಜೀವಗಳ ಪುಣ್ಯೋದಯದಿಂದ ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆಯೋ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ, ಭಾಷಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಗಣಧರರ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆಯೋ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ-ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಉಪಾಪೋಹಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜೈನೇಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತ ಕೋಶ ಭಾಗ ೨ ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೪೨೯ ರಿಂದ ೪೩೨ ವರೆಗೆ ನೋಡಿರಿ.

ದ್ವಿತಿಯೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ : ಇದು ಉಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗವು. ಉಪಶಮ ಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕ್ಷಯೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದಿಂದ ಯಾವ ಉಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ದ್ವಿತಿಯೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ದ್ವಿತಿಯೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವು ಅಸಂಯತ ಮೊದಲಾದ ಉಪಶಾಂತ ಕಷಾಯಗುಣಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಪ್ರಮತ್ತ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮೇಲೆ ಉಪಶಾಂತ ಕಷಾಯಗುಣಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪುನಃ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತ ಅಸಂಯತ ಗುಣಸ್ಥಾನದವರೆಗೂ ಸಂಭವವಿದೆ.

(ಗೋ ಜೀ. ಜೆ. ಪ್ರ-೭೩೧-೧೩೨೫-೧)

ದೀಕ್ಷೆ : ವೈರಾಗ್ಯದ ಉತ್ತಮ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮುಮುಕ್ಷು ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಿಕರಿಂದ ಕ್ಷಮೆಕೋರಿ, ಗುರುಗಳ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಿಗ್ರಹದ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾತಾ-ದೃಷ್ಟಾಯಿದ್ಧು ಸೌಮ್ಯ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಇದನ್ನೇ ಪ್ರವೃಜ್ಯ ಅಥವಾ ಜಿನ ದೀಕ್ಷೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಂಚವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯ ಈ ಮೂರೂ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವರ್ಣದ, ನಿರೋಗಪ್ರಕೃತಿಯ, ತಪದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ, ಹೆಚ್ಚು ಬಾಲ್ಯ ಹಾಗೂ ವೃದ್ಧತ್ವವಿಲ್ಲದ ಯೋಗ್ಯ ಆಯುಷ್ಯವುಳ್ಳ, ದುರಾಚಾರ ಮೊದಲಾದ ಲೋಕಾಪವಾದವಿಲ್ಲದ, ಸಂದರ ಪುರುಷನೇ ಜಿನಲಿಂಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಿದ್ದಾನೆ.

—ಪ್ರ. ಸಾ. ತಾ. ವೃ. ೧೨೨೫-೧೦-೩೫

ದುರ್ಭಗ : ಯಾವುದರ ಉದಯದಿಂದ ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ದುರ್ಭಗನಾಮಕವರ್ವವಿದೆ. —ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ೮-೧೧-೩೯೧-೧೧

ದುಸ್ವರ : ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸುವಂಥ ಸ್ವರವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಸುಸ್ವರ ನಾಮಕವರ್ವವಿದೆ, ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಕತ್ತಿ, ಒಂಟೆಗಳ ಸ್ವರಗಳಂತೆ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸದಂಥ ಸ್ವರವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ದುಸ್ವರ ನಾಮಕವರ್ವವಿದೆ. —ಧವಲ. ೧೩-೫,೫,೧೦೧-೩೬೬-೧

ದೇಶಘಾತಿ-ಸರ್ವಘಾತಿ ಸ್ಪರ್ಧಕ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನೆ ಮಾಡುವಂಥ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳಿವೆ ಅವನ್ನು ಸರ್ವಘಾತಿ ಸ್ಪರ್ಧಕವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಅಪೇಕ್ಷಾವಶವಾಗಿ ಒಂದಂ ಭಾಗದಿಂದ ಯಾವ ಆತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನೆ ಮಾಡುವಂಥ ಕರ್ಮ ಶಕ್ತಿಗಳಿವೆ ಅವನ್ನು ದೇಶಘಾತಿ ಸ್ಪರ್ಧಕವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

— ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ ಟೀಕೆ. ೩೪-೯೯-೪

ಧರ್ಮ : ಸ್ವಭಾವದ ಹೆಸರು ಧರ್ಮವಿದೆ. ಜೀವದ ಸ್ವಭಾವವು ಆನಂದವಾಗಿದೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖವು ಸುಖವಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಆನಂದವೇ ಜೀವದ ಧರ್ಮವಿದೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯದ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿ, ಯಾವ ಅನುಷ್ಠಾನ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಆ ಆನಂದದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸಂಸಾರದ ದಂಚಿದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಉತ್ತಮ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ, ಅಂತರಂಗವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ ಬಾಹ್ಯಾನುಷ್ಠಾನವಂತೂ ವ್ರತ, ಶೀಲ, ಸಂಯಮ, ದಾನ, ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿದ್ದರೆ ಅಂತರಂಗ ಅನುಷ್ಠಾನವು ಸಮತೆ ಹಾಗೂ ವೀತರಾಗ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದಿದೆ. ಬಾಹ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯವಹಾರ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಧರ್ಮವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಕೃತ್ರಿವವಾಗಿದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಬಾಹ್ಯದಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ಎರಡನೆಯದು ಒಳಗಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುತ್ತದೆ.

(ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಣೆಗೆ ಜೈನೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೨ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೪೬೩ರಿಂದ ೪೭೪)

ಧರ್ಮಧ್ಯಾನ : ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರ ಮಾಡುವುದು ಧ್ಯಾನವಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯವೂ ಹಾಗೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಧ್ಯಾನವು ನಡೆದೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ರಾಗ-ದ್ವೇಷ ಮೂಲಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೇಯೋ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲವು ಅನಿಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಸಾಧಕನು ಸಾಮ್ಯತೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆ ಅದು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವಿದೆ. ಅಭ್ಯಾಸದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ತಾ ದೃಷ್ಟಾರೂಪವಾದ ಭಾವವು ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವು ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ್ದಿದೆ. ವಚನ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಪುತ್ರ-ಕ್ಷವಾಗುವಂಥದ್ದು ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಮೂನಸಿಕ ಚಿಂತನರೂಪವಾದದ್ದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಿದೆ. ಆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವೂ ಆಜ್ಞಾ ಅಪಾಯ ಮೊದಲಾದ ಭೇದದಿಂದ ಹತ್ತು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಹತ್ತು ಭೇದಗಳು ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಪ್ರಕಟವಿವೆ, ಆಜ್ಞಾ, ಅಪಾಯ, ವಿಪಾಕ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಥಾನ ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಪಾಯವಿಚಯವಂತೂ ಅಪಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವ, ಅಜೀವ, ಭವ, ವಿರಾಗ ಹಾಗೂ ಹೇತು ವಿಚಯವು ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಚಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಪುನಃ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯವಹಾರ ಹಾಗೂ ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆಜ್ಞಾ, ಅಪಾಯ, ವಿಪಾಕಗಳಂತೂ ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಇವೆ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯವು ಪಿಂಡಸ್ಥ, ಪದಸ್ಥ, ರೂಪಸ್ಥ, ರೂಪಾತೀತವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಭೇದರೂಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನದ ರೂಪವಿದ್ದರೆ ಕೊನೆಯದೊಂದು ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನರೂಪವಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಮೂರರಲ್ಲಿ 'ಪಿಂಡಸ್ಥ' ಹಾಗೂ 'ಪದಸ್ಥ'ಗಳಂತೂ ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. 'ರೂಪಸ್ಥ'ವು ಸ್ವಾವಲಂಬಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಿದೆ ನಿಶ್ಚಯಧ್ಯಾನವೇ ವಾಸ್ತವಿಕವಿದೆ, ಆದರೆ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಷ್ಟವಿದೆ. ಈ ಪಂಚಮ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಸ್ವಭಾವಸ್ಥಿತನಾದ ಸಾಧುವಿಗೆ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಯಾರು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ ಅವರು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿದ್ದಾರೆ.

— ಮೊಕ್ಷಪಾಹಂಡ, ೭೬

ನಪುಂಸಕನೇದ : ಯಾರು ಭಾವದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ, ಪುಲ್ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಯಾರು ದ್ರವ್ಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆ-

ಯಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ, ಪುಲ್ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸುಡುವ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ವೇದದ ಪ್ರಬಲ ವೇದನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಲಂಪಿತ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಿದ್ದಾರೆ ಅವರನ್ನು ನಪುಂಸಕವೇದವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಪಾಕೃತ ಪಂಚಸಂಗ್ರಹ ೧-೧೩೭

ನಯ : ವಸ್ತುವನ್ನು ನಾನಾ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಂದ ಅಗಲಿಸಿ ಒಂದೂ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಡಿಸುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ನಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತುವು ಅನಂತ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಜಟಿಲವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ ವಿನಹ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಸ್ತುವಿನ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಮಾಡಿ ಒಂದೊಂದೂ ಧರ್ಮದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅದರ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡದ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೊದಲೂ ಯಾವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನಂತರ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದರ ಯಾವ ನಿಯಮವೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದುಧರ್ಮವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಮಾಡಿ ಕಥನ ಮಾಡುವಾಗ ಉಳಿದ ಧರ್ಮಗಳು ಗೌಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ ವಿನಹ ನಿಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿಯು ಆ ಪ್ರರೂಪಣೆಯನ್ನು ಕ್ರಮ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೇಳಿ, ಕೊನೆಗೆ ವಸ್ತುವಿನ ಯಥಾರ್ಥ ಅಖಂಡ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಈ ನ್ಯಾಯವು ವಸ್ತುವಿನ ನಿಕಟದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದರಿಂದ 'ನಯತೀತ ನಯಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ನಯವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರವಣವೆಂದೂ ಅದರ' ಅಂಶಕ್ಕೆ ನಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಮಾನ್ಯಾಂತವನ್ನು ಎಂದರೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂಥನಯವು ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥಿಕವು ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂಥ ನಯವು ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ಇವೆರಡೂ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಅನೇಕ ಉತ್ತರ ಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅದರಂತೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂತರಂಗ ರೂಪವನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂಥ ನಯವು ನಿಶ್ಚಯವು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯರೂಪವನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂಥ ನಯವು ವ್ಯವಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಶ್ಚಯನಯವೇ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನು ಅಂತರ್ಯಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಗೆ ಜೈನೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೨ ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೫೦೬ ರಿಂದ ೫೬೮ ರವರೆಗೆ ನೋಡುವುದು.)

ನರಕಗತಿ : ಯಾವ ಗತಿಯು ಉದಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಶುಭ ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಅದನ್ನು ನರಕಗತಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. —ಧವಲ ೧/೧, ೨೪/೨೦೧/೬

ನರಕಾಯು : ಕಠೋರ ಕಲ್ಪಿನಂತಿರುವ ತಿಂಪು ಮಾಡನ, ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯಂತಿರುವ ಅಭೇದ್ಯ ಕ್ರೋಧ, ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದು, ತೀವ್ರ ಲೋಭಿಯಾಗಿರುವುದು, ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ದಯಿಯಾಗಿರುವುದು, ಜೀವಘಾತ ಮಾಡುವುದು, ಹಂಸಿ ನುಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವಿಡುವುದು, ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಧನವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ತತ್ಪರವಿರುವುದು, ನಿತ್ಯ ಮೈಥುನಸೇವೆ ಮಾಡುವುದು, ಕಾಮ ಭೋಗದ ಅಭಿಲಾಷೆ ಮಾಡುವುದು, ಸಾಧು ಧರ್ಮದ ಉಚ್ಛೇದ ಮಾಡುವುದು, ನಾಯಿ, ಬೆಕ್ಕು, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪಾಪಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು, ಶೀಲ-ಸಂಯಮ ರಹಿತವಾಗಿರುವುದು, ಆರಂಭ ಪರಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಸುವುದು, ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಿಂದಿರುವುದು, ನಾಲ್ಕೂ ರೌದ್ರಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಿರುವುದು-ಈ ಎಲ್ಲ ಅಶುಭ ಕರ್ಮಗಳೂ ನರಕಾಯುವಿನ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. — ತತ್ವಾರ್ಥಸಾರ. ೪/೩೦-೩೮

ನರಕಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವಿ : ಯಾವುದರ ಉದಯದಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಶರೀರದ ಆಕಾರವು ವಿನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದು ಅನುಪೂರ್ವಿ ನಾಮಕರ್ಮವಿದೆ, ಅನುಪೂರ್ವಿನಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಐಚ್ಛಿಕಗತಿಯಲ್ಲಿ ಗಮನವಾಗುತ್ತದೆ. —ರಾಜಮಾರ್ತಿಕ. ೮/೧೦/೧೦/೫೭೭

ನಾಮನಿಕ್ಷೇಪ : ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ ಅಂಥ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರದ ಸಲುವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಗನುಸರಿಸಿ ಕೊಡಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ನಾಮನಿಕ್ಷೇಪವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿಗೋದ : ಸಾಧಾರಣವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಬೇವವು ನಿಗೋದ ಶರೀರಿಯಾ ಗುತ್ತದೆ. 'ನಿ'ಯಾವುದರ ಅನನ್ಯತೆಯು ನಿಶ್ಚಿತವಿದೆ ಅಂಥ ಜೀವಗಳಿಗೆ 'ಗೋ' ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಕ್ಷೇತ್ರ 'ದ' ಎಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ನಿಗೋದವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಂದರೆ ಯಾವುದು ಅನಂತ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಒಂದು ನಿವಾಸಕೊಡುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ನಿಗೋದವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನಿತ್ಯನಿಗೋದ : ಯಾವ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ತ್ರಸಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತವೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ ಅವು ನಿತ್ಯ ನಿಗೋದಿಗಳಾಗಿವೆ.

ನಿರ್ಜರೆ : ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಜಾಡಿಸುವುದರ ಹೆಸರು ನಿರ್ಜರೆಯಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸವಿಪಾಕ, ಅವಿಪಾಕವೆಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯವು ತನ್ನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಬಂದು ಉದುರುತ್ತಿರುವುದು ಸವಿಪಾಕವೆಂದು ಮತ್ತು ಸಮಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ತಪದ ಮುಂಜಾಂತರ ಅವನ್ನು ಉದುರಿಸುವುದು ಅವಿಪಾಕ ನಿರ್ಜರೆಯಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆಯು ಎಲ್ಲ ಜೀವಗಳಿಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆಯು ಕೇವಲ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೇನೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಇಚ್ಛೆಯ ನಿರೋಧವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯತಪದಿಂದ ಮಾಡಲಾದದ್ದು ಮಿಥ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಾಮ್ಯತೆಯ ವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಯಕ್ಷೇತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಲಾದದ್ದು ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ಆಗಮನರೂಪವಾದ ಸಂವರೆಗೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಈ ಸಮ್ಯಕ್ ಅವಿಪಾಕ ನಿರ್ಜರೆಯೆಂದೇ ನಿರ್ದೇಶವಾಗುತ್ತದೆ ಮೊದಲನೆಯ ಮಿಥ್ಯಾ ಸವಿಪಾಕ ನಿರ್ಜರೆಯದಲ್ಲ. ವೀತರಾಗ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಪಾಪಗಳೆರಡೂ ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ ಅವಿಪಾಕ ನಿರ್ಜರೆಯು ಅದೇ ಭವದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

—ದ್ರ. ಸಂ. ಟೀಕೆ. ೩೬/೧೫೨

ನಿದಾನ : ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಯಾವುದರ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ನಿದಾನವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಶಸ್ತವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಪೌರುಷ, ಶಾರೀರಿಕಬಲ, ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯೋಪಶಮವಾಗುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂಥ ದೃಢವಾದ ಪರಿಣಾಮ, ವಜ್ರ ವ್ಯಷಭನಾರಾಜಸಂಹನನ ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಯಮ ಸಾಧಕವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಂ ನನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿ ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಅಪ್ರಶಸ್ತ ನಿದಾನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ವಶವಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಮಾತೃ-ಪಿತೃಗಳ ವಂಶವನ್ನಿಚ್ಛಿಸುವುದು. ಆಚಾರ್ಯ, ಗಣಧರ, ತೀರ್ಥಂಕರ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದೆಲ್ಲವು ಅಪ್ರಶಸ್ತ ನಿದಾನವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾನಕಷಾಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಬಿದ್ದು ಉಪಯುಕ್ತ ಅವಸ್ಥೆಯ ಅಭಿಲಾಷೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮರಣ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಕ್ರೋಧ ವಶದಿಂದ ಶತ್ರುನಾಶ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಭಿಲಾಷೆಮಾಡುವುದು ಭೋಗಕ್ಕನಿದಾನವಿದೆ.

ಭ. ಆರಾಧನೆ. ೧೨೧೬

"ತಪೋವಲ್ಲಿಯೊಳಪ್ಪನಲ್ಲ ಸುಖವೆಲ್ಲವುನಲ್ಲ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮಾರಿ ಬಂದಿಲ್ಲ ನಿದಾನದಿಂದತಿಬಲಗೆ ಮಹಾಬಲನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ"

—ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪನ ಆದಿಪುರಾಣದಿಂದ.

ನಿದ್ರಾನಿದ್ರಾ : ಮದ, ಖೇದ ಮತ್ತು ಪರಿಗ್ರಹ ಜನ್ಯದಿಂದಾದ ಆಯಾಸವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುವುದು ನಿದ್ರೆಯಿದೆ. ಅದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಎಂದರೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಆಗುವುದು ನಿದ್ರಾ ನಿದ್ರಾ ನಾವಕವರ್ವಿದೆ.

—ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ. ೮/೭/೩೮೩/೫

ನಿಮಿತ್ತ : ಪ್ರತ್ಯಯ, ಕಾರಣ, ನಿಮಿತ್ತ ಇವು ಏಕಾರ್ಥವಾಚಿಯಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಕರ್ಮದ ಕುರಿತು ಸಂಚಲನೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗ, ಬಹಿರಂಗವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವು ಇವೆರಡರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿವೆ. ನಿಮಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣ, ಅಸಾಧಾರಣವೆಂದು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಶುದ್ಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಒಂದು ಸಮಯಸ್ಥಾಯಿಯಾದ ಶುದ್ಧಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಾಲದ್ರವ್ಯವೇ ಸಾಧಾರಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಉಳಿದ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ, ಪ್ರೇರಕ ಮೊದಲಾದ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಉಪಾದಾನದ ಶಕ್ತಿಯೇ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತವು ಯಾವುದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೂ ಬಲವಂತ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡರ ಸ್ಥಾನವು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಪರಮಾರ್ಥದ ಆಶ್ರಯವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಅದು ಗೌಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಯೋಗಿ ಕಾರ್ಯಗಳ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಹೊರಟು ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೇವಲ ಉಪಾದಾನವೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ, ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅವನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಶುದ್ಧ ಪರಿಣಮನವೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ ವಿನಃ ಅಶುದ್ಧ ಪರಿಣಮನವಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಪೂರ್ವಬದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಜೀವದ ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧ ಹೀಗೆ ಅಖಂಡ ಶೃಂಖಲೆಯು ಆನಾದಿಯಿಂದ ನಡೆದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಾಧಕನು ಸತ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ ಈ ಶೃಂಖಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಲಾಭ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲನು, ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂತರವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿಣಮನದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನದ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

(ನೋಡಿ ಜೈನೇಂದ್ರ, ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೨ ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೫೦ ರಿಂದ ೭೪)

ನಿಮಿತ್ತ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧ : ಆತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಆತ್ಮನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಇವೆರಡರ ಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಇದರಿಂದ ಸಂಸಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಇದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

—(ಸಮಯಸಾರ ಗಾ. ೩೧೨, ೩೧೩)

ನಿರ್ವಿಚಿತ್ತೈ : ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಅಪವಿತ್ರವೂ ಮತ್ತು ರತ್ನತ್ರಯದಿಂದ ಪವಿತ್ರವೂ ಆದಂಥ ಧರ್ಮಾತ್ಮರೂಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗ್ಲಾನಿಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುವುದೂ ಇದನ್ನು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ನಿರ್ವಿಚಿತ್ತಾಂಗವೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯನಿರ್ವಿಚಿತ್ತೈ, ಭಾವನಿರ್ವಿಚಿತ್ತೈಯೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಸಾಧು ಶರೀರದ ಮಲ-ಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಗ್ಲಾನಿಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ದ್ರವ್ಯ ನಿರ್ವಿಚಿತ್ತೈಯೆಂದೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಂಧ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪರೀಷಹಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಪರಿಣಾಮ ಮಾಡುವುದು ಭಾವನಿರ್ವಿಚಿತ್ತೈಯೆಂದೆ.

—ರತ್ನಕರಂಡಕ ಶ್ಲಾ. ೧೩

ನಿಷೇಕ : 'ನಿಷೇಚನಂ ನಿಷೇಕಃ' ಎಂಬ ನಿರಂಕ್ತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆಯಂಕರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಳಿದು ಉಳಿದ ಏಳೂ ಕರ್ಮಗಳು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಅವುಗಳ ಆಬಾಧಾಕಾಲವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಯಾವ ಶೇಷ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಅಷ್ಟು ಕಾಲದ ಸಮಯಗಳೆಷ್ಟಾಗುತ್ತವೆ ಅಷ್ಟನ್ನೇ ಆಯಂಕರ್ಮದ ನಿಷೇಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆಯಂಕರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿಯ ಪ್ರವಾಣಕಾಲದ ಸಮಯಗಳೆಷ್ಟು ಅದರ ನಿಷೇಕಗಳಿವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಆಯಂವಿನ ಆಬಾಧಾವು ಪೂರ್ವಭವದ ಆಯಂವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯತೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕರ್ಮಪರಮಾಣುಗಳನ್ನು ಸ್ತಂಧಗಳನ್ನು ನಿಕ್ಷೇಪಣ ಮಾಡುವುದರ ಹೆಸರು ನಿಷೇಕವಿದೆ. ಗೋ. ಕ. ಮೂಲ. ೧೬೦ ೧೯೫

ನೀಚಗೋತ್ರ : ಯಾವುದರ ಉದಯದಿಂದ ನಂದ್ಯ ಎಂದರೆ ದರಿದ್ರ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ ಮತ್ತು ದುಃಖ ಹಾಗೂ ಆಕುಲತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಾಗುವುದು ಅದು ನೀಚಗೋತ್ರವಿದೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದರಿಂದ ಆತ್ಮವು ಕೀಳು ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಅದು ನೀಚಗೋತ್ರವಿದೆ. —ರಾಜವಾರ್ತಿಕ. ೬/೨೫/೬/೫೩೧/೭

ನೋಕರ್ಮ : ಔದಾರಿಕ, ವೈಕ್ರಿಯಿಕ, ಆಹಾರಕ ಮತ್ತು ತೈಜಸ ನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಶರೀರಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಅವೆಲ್ಲವು ನೋಕರ್ಮಶರೀರಗಳಾಗಿವೆ. ಐದನೆಯದಾದ ಯಾವ ಕಾರ್ಪಣ ಶರೀರವಿದೆ ಅದು ಕರ್ಮರೂಪವೇ ಇದೆ.

ನೋಕಷಾಯ : ಇಲ್ಲಿ ಈಷತ್ ಎಂದರೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನತ್ಯ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದರಿಂದ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಷಾಯವನ್ನು ಅಕಷಾಯ ಇಲ್ಲವೆ ನೋಕಷಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರ್ಯಾಪ್ತ-ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ : ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಗೃಹ, ವಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅಚೇತನ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ಣವೆಂದೂ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಾಗುತ್ತವೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವಗಳೂ ಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ಣವೆಂದೂ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಾಗುತ್ತವೆ. ಪೂರ್ಣ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಪರ್ಯಾಪ್ತವೆಂದೂ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ಣ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರರ್ಯಾಪ್ತಿ : ಯೋನಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಜೀವವು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಪುದ್ಗಲವರ್ಗಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಇಲ್ಲವೆ ಆಹಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆನಂತರ ಅವುಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶರೀರ, ಶ್ವಾಸ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ವನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸ್ಕೂಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆರೂ ಕಾರ್ಯಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಆಂತರ್ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಅದರ ಆರು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ಜೀವಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು, ಐದು, ಆರರವರೆಗೆ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳು ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಶರೀರವು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದುವರೆಗೆ ಅದು ನಿರ್ವೃತ್ತಿಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಶರೀರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೂ ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಜೀವಗಳಂತೂ ಶರೀರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಸತ್ತು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಕ್ಷುದ್ರಭವವುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ೧೮ ಸಲ ಜನ್ಮ-ಮರಣ ಮಾಡುವಂಥ ಲಬ್ಧಿ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ಜೀವಗಳಿವೆ.

ಪರ್ಯಾಯ : ಪರ್ಯಾಯದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶವಿದೆ. ಇದು ಕ್ರಮಭಾವಿ, ಸಹಭಾವಿ ಇಲ್ಲವೆ ಗುಣಾತ್ಮಕ, ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಕ ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯಪರ್ಯಾಯ, ಗುಣಪರ್ಯಾಯ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಗೆ ಗುಣ ಮತ್ತು ವ್ಯತಿರೇಕಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಂಶದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಎರಡೂ ಅಂಶಪರ್ಯಾಯಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕದ ಅಂಶಕ್ಕೂ ಪರ್ಯಾಯವೆನ್ನುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಈ ಪರ್ಯಾಯವೂ ಅರ್ಥ, ವ್ಯಂಜನವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ, ಆರೂ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನರೂಪದಿಂದಾಗುವ ಕ್ಷಣಸ್ಥಾಯಿಯಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಿಣಮನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಪರ್ಯಾಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಜೀವ ಮತ್ತು ಪುದ್ಗಲದ ಸಂಯೋಗ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಪರ್ಯಾಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಭಾವಾತ್ಮಕಪರ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಪರ್ಯಾಯವೆಂದೂ ಮತ್ತು ಪ್ರದೇಶಾತ್ಮಕವಾದ ಆಕಾರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಪರ್ಯಾಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎರಡೂ ಸ್ವಭಾವ, ವಿಭಾವ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಶುದ್ಧದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳ ಪರ್ಯಾಯವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದರೆ ಅಶುದ್ಧ ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳ ಪರ್ಯಾಯವು ವಿಭಾವಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಧ್ರುವ ಮತ್ತು ಕ್ಷಣಿಕ ಇವೆರಡೂ ಅಂಶಗಳಿಂದಲೇ ಉತ್ಪಾದ, ವ್ಯಯ, ದ್ರವ್ಯ ರೂಪವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಅರ್ಥಕ್ರಿಯೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದು ಸ್ವಭಾವ-ವಿಭಾವರೂಪದಿಂದ ಗಮನ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಪರ್ಯಾಯತೆ ಎಂದರೆ ಪರಿಣಮನ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಅದು ಪರ್ಯಾಯವಿದೆ.

ಪರ್ಯಾಯದೃಷ್ಟಿ : ಯಾವುದು ಸ್ವಭಾವ-ವಿಭಾವರೂಪದಿಂದ ಗಮನ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಪರ್ಯಾಯತೆ ಎಂದರೆ ಪರಿಣಮನ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಅದು ಪರ್ಯಾಯವಿದೆ. ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಸಮಯದಲ್ಲಾಗುವ ಗುಣಗಳ ಪರಿಣಮನಾ-ವಸ್ಥೆಯು ಪರ್ಯಾಯವು. ಇನ್ನು ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಂಶವನ್ನು ಗುಣಮಾಡಿ ಈ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಪರ್ಯಾಯದೃಷ್ಟಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮಹಂಸ : ಇದೊಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ಅಪರನಾಮವಿದೆ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ, ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ, ಶುದ್ಧಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ, ಪರಮಹಂಸಸ್ವರೂಪ-ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ರಾಗಾದಿವಿಕಲ್ಪೋಪಾಧಿಯಿಂದ ರಹಿತವಾದ, ಪರಮಾತ್ಮಾದಕ ಮಂಖಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ, ಧ್ಯಾನಸ್ವರೂಪಿಯಾದಂಥ ನಿಶ್ಚಯಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳುವಂಥ ಇನ್ನುಳಿದ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇನ್ನು ವೈಷ್ಣವ ನಾಗಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ನಗ್ನಸಾಧುವಿಗೂ ಪರಮಹಂಸವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮಾಣು : ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ ಕೊನೆಯದಾದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಚಿಕ್ಕಭಾಗಕ್ಕೆ ಪರಮಾಣುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದು ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ಭೇದ-ಭೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಬೆಂಕಿ ಹಾಗೂ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದು ಪರಮಾಣುವಿದೆ. (ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಗೆ ಜೈನೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೩ ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೧೩ ರಿಂದ ೧೮ ವರೆಗೆ ನೋಡುವುದು)

ಪರೀಷಹ : ಶೀತ, ಉಷ್ಣ, ಹಸಿವು, ನೀರೆಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧೆಗಳಂಟಾದರೂ ಅರ್ತ ಪರಿಣಾಮಗಳಂಟಾಗದಿರುವುದು ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಚಲಿಸದಿರುವುದು ಪರೀಷಹಜಯವಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕಡಿಮೆ ಭೂಮಿಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಭಾವನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅವನು ಪರಮಾರ್ಥದಿಂದ ಚಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜ್ಯೋತನಾಗದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ಜರಗಾಗಿ ಯಾವವು ಸಹನೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ ಅವು ಪರೀಷಹಗಳಿವೆ.

ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧ : ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಕರ್ಮಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಾವ ಪುಣ್ಯಲ ದ್ರವ್ಯದ ಸ್ವ-ಆಕಾರವಿದೆ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿ ಬಂಧವಿದೆ. (ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಜೈನೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೋಶ ಭಾಗ ೩ರಲ್ಲಿ ಪುಟ ೮೭ ರಿಂದ ೧೧೪ ವರೆಗೆ ನೋಡುವುದು)

ಪ್ರಚಲಾ ಪ್ರಚಲಾ : ಯಾವುದು ಶೋಕ, ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಮದ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಯಾವುದು ಕಂಠತಂಥ ಪ್ರಾಣಿಯ ನೇತ್ರ ಗಾತ್ರದ ವಿಕ್ರಿಯದ ಸೂಚಕವಿವೆ ಅಂಥ ಯಾವ-ಕ್ರಿಯೆಯು ಆತ್ಮನನ್ನು ಚಂಚಲ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಅದು ಪ್ರಚಲಾ ಇದೆ, ಮತ್ತು ಅದರದೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯಾಗುವುದು ಅದು ಪ್ರಚಲಾ ಪ್ರಚಲಾ ಇದೆ.
—ರಾಜವಾರ್ತಿಕ, ೮/೭/೨-೬/೫೨೨/೬

ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ : ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಷಾಯ ವಶದಿಂದ ಅಂತರಂಗ ಹಾಗೂ ಬಾಹ್ಯ ದೋಷಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ-ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ತಗಲುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಶ್ರಿಯೋವರ್ಗಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಶೋಧನೆಯ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ, ಭೂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷಗಳು ತಗಲಿವೆ ಅವುಗಳ ಶೋಧಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳ ಎದುರು ತಮ್ಮ ನಿಂದೆ-ಅವಮಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹಗಲು, ರಾತ್ರಿ, ಪಕ್ಷ, ತಿಂಗಳು, ವರುಷ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತಗಲಿದ ದೋಷಗಳನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅದು ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಕಾರವಿದೆ.

ಪ್ರತಿಮಾ : ದೇಶ ಸಂಯಮದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯದಿಂದ ಶ್ರಾವಕರ (ನೈಷ್ಠಿಕ) ಹನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ ಅವಕ್ಕೆ ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರತಿಮೆ (ನೆಲೆ) ಗಳಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಶ್ರಾವಕನಿಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಶ್ರಾವಕನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಲ್ಲಕ (ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು) ಮತ್ತು ಐಲಕ (ಕೇವಲ ಲಂಗೋಟಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದವನು) ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ.

ಇನ್ನು ಮುನಿಗಳು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಹಾರಗ್ರಹಣ-ತ್ಯಾಗದ ಬಗ್ಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಪ್ರಕಾರದ ನಿಯಮಗಳಿವೆ ಅವಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ತ್ಯಾಗದ ಹನ್ನೆರಡು ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿನ್ನುತ್ತಾರೆ.
(ನೋಡಿರಿ-ಮೂಲಾರಾಧನೆ ಟೀಕೆ ೨೪೯/೪೮೧/೫)

ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನ : 'ಅದು ಇದೇ ಇದೆ' ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿಯಂತೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಯಾವುದು ಇದರ ಕಾರಣವಿದೆ. ಅದೇ ಆ ಭಾವವಿದೆ. ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಯಾವ ರೂಪದ ವಸ್ತುವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಿತ್ತು ಅದೇ ರೂಪವು ಪುನಃ ಅವನಿಗಾಗುವುದರಿಂದ 'ಅದೇ ಇದು ಇದೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಮ್ಯಕ್ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಪ್ರವಣಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ನೀರಿನಲ್ಲೇಳುವ ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೋಡದೆ ಕೇವಲ ನೀರು ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೊದಲು ಗ್ರಹಿಸಿದ ನೀರಿನೊಡನೆ ಸಾದೃಶ್ಯರೂಪದಿಂದ ನೋಡುವುದರಿಂದ 'ಇದು ನೀರೇ ಇದೆ' ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಪ್ರವಣಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯ ಮಂದತೆ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದಾದರೊಮ್ಮೆ ಮೃಗಜಲದಲ್ಲೂ ನೀರಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೂಡುತ್ತಾರೆ.
—ನ್ಯಾಯವಿವಿಶ್ವಯಂ ೨/೫೦-೫೧/೭೬

ಪ್ರಥಮೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ : ಇದು ಉಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಒಂದು ಭಾಗವು. ಸಾಸಾದನಸಮ್ಯ-ಗ್ಧ್ಯಷ್ಟಿ, ಸಮ್ಯಗ್ಮಿಥ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಿ ಅಥವಾ ವೇದಕ ಸಮ್ಯಗ್ಧ್ಯಷ್ಟಿ ಜೀವವು ಪ್ರಥಮೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತ

ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಥಮೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ರೂಪವಾದ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಶಮಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ಹತ್ತುವ ವೇದಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವು ಒಂದು ವೇಳೆ ಉಪಶಮಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಆದರೆ ಆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆಂಬ ಹೆಸರಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಉಪಶಮ ಶ್ರೇಣಿಯವರ ಉಪಶಮಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದಿಂದಾಗುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮೋಪಶಮ :ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜೀವವು ಮಿಥ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

—ಧವಲ. ೬/೧, ೯-೮, ೪/೨೦೬/೯

ಪ್ರದೇಶ : ಆಕಾಶದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಅವಿಭಕ್ತವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಪ್ರದೇಶವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಪರಮಾಣುವು ಎಷ್ಟು ಸ್ಥಳವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ ಅದು ಪ್ರದೇಶವಿದೆ. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಅಖಂಡಾಕಾಶ ದಲ್ಲೂ ಪ್ರದೇಶಭೇದದ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿ ಅನಂತ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅದರಂತೆ ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಗಣನೆಯ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪುದ್ಗಲ ಪರಮಾಣುವಿಗೂ ಉಪಚಾರದಿಂದ ಪ್ರದೇಶವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಪ್ರದೇಶ ಶಬ್ದದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು 'ಪ್ರದಿಶ್ಯಂತೆ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ, ಇದರ ಅರ್ಥವು ಪರಮಾಣು ವಿದೆ. ಒಂದು ಪರಮಾಣುವು ಎಷ್ಟು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ 'ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶ' ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಮಾಣುಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಪ್ರದೇಶ ಹೆಸರಿನ ಅವುಗಳ ಯಾವ ಅವಯವಗಳಿವೆ ಅವೂ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯತಿರೇಕವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಯವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

—ಪ್ರವಚನಸಾರ ೧೪೦

ಪ್ರದೇಶಬಂಧ : ಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಯೋಗವಿಶೇಷ ದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಏಕಕ್ಷೇತ್ರಾವಗಾಹಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತವಾದ ಅನಂತಾನಂತ ಪುದ್ಗಲ ಪರಮಾಣುಗಳು ಎಲ್ಲ ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶ ತಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣವಾಗುತ್ತವೆ. (ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆಗೆ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ಅಧ್ಯಾಯ ೮-೨೪ ಪುಟ೩೦೬-೩೦೭ ನೋಡಿರಿ

ಪ್ರಮತ್ತ-ಅಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯತ : ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೂಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಶೀಲ ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂಥ ಮಹಾವ್ರತಿಯೂ, ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತ ಹಾಗೂ ಅವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಮಾದ ದಿಂದಿರುವಂಥ ವಿಚಿತ್ರಾಚರಣೆಯೂ ಆದವನು ಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇನ್ನು ಯಾರು ವ್ಯಕ್ತ ಹಾಗೂ ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪವಾದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಮಾದಗಳಿಂದ ದೂರವಿದ್ದಾನೆ, ಮಹಾವ್ರತ, ಮೂಲಗುಣ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸ್ವ-ಪರಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಕಷಾಯಗಳು ಉಪಶಾಂತವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಲೀನನಿರುತ್ತಾನೆ ಅವನು ಅಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ.

—ಪಾಕೃತ ಪಂಚಸಂಗ್ರಹ ೧/೧೪-೧೬

ಪ್ರಶಸ್ತರಾಗ : ಇಷ್ಟ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಬಗೆಗಿರುವ ರಶಿ (ಪ್ರೀತಿ) ಭಾವಕ್ಕೆ ರಾಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಶುಭ-ಅಶುಭವೆಂದೂ, ಪ್ರಶಸ್ತ-ಅಪ್ರಶಸ್ತವೆಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಅರಹಂತ, ಸಿದ್ಧ, ಸಾಧುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಭಕ್ತಿ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಅಭಿಲಾಷೆ, ಗುರುಗಳ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ದಾನ-ವ್ರತ-ಪೂಜಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪರಿಣಾಮವು ಪ್ರಶಸ್ತರಾಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ

—ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯ ತ. ಪು. ೧೩೧

ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಗಲುವ ಅಂತರಂಗ ಹಾಗೂ ಬಾಹ್ಯ ದೋಷಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಅಂತಃಶೋಧನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಇಲ್ಲವೆ ದಂಡನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸಾದಿಗಳನ್ನು

ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಅದು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಕ್ಯದಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಂತರಂಗ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು ಗುರುವಿನ ಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ ಸರಳ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಲೋಚನೆಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಂಡನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಠುಣ ಹಾಗೂ ಕಂಶಲರಾದ ಆಚಾರ್ಯರೇ ಶಿಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ, ಉಳಿದವರಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಸ್+ಚಿತ್+ತು=ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ಪ್ರಾಯಸ್-ತಪಸ್ಯೆ, ಚಿತ್-ನಿಶ್ಚಯ ಎಂದರೆ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪಸ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

—ಪದ್ಮಚಂದ್ರಕೋಷ, ಪು. ೨೫೮

ಪುಣ್ಯ : ದಯೆ, ದಾನರೂಪವಾದ ಜೀವದ ಶುಭಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಅಕರ್ಷಣೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಮುಮುಕ್ಷುಜೀವನು ಅದು ಕೇವಲ ಬಂಧರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಾಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಲೋಭನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪು ಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅದರ ಅನಿಷ್ಟತೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಪುಣ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾಪರೂಪವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದೂ ಇದರರ್ಥವಲ್ಲ ಲೌಕಿಕ ಜನರಿಗಾಗಿ ಇದು ಪಾಪದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬಹಳೇ ಒಳ್ಳೆಯದಿದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಮುಮುಕ್ಷುಜೀವಗಳಿಗೂ ಕೆಳಗಿನ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದು ನಿದಾನರಹಿತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರ ಪುಣ್ಯವು ಪುಣ್ಯಾನುಬಂಧಿಯಿದ್ದು ಅದು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಲೌಕಿಕ ಜನರ ಪುಣ್ಯವು ನಿದಾನ ಹಾಗೂ ತೃಷ್ಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಾಪಾನುಬಂಧಿಯಿದ್ದು ಅದು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುವಂಥದ್ದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪಗಳೆರಡೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಶುಭೋಪಯೋಗವು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶುಭವೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಯಾರು ಸಮ್ಯಗ್‌ಗೃಹ್ಯನದಸಮ್ಯಖರಿದ್ದಾರೆ ಅವರು ಅನಂತ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಯಾರು ಸಮ್ಯಕ್‌ರಹಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಅವರು ಪುಣ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪುಣ್ಯದ ಫಲದಿಂದ ಅಲ್ಪಸುಖವನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ದುಃಖ ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಸಮ್ಯಗ್‌ಗೃಹ್ಯನ ಸಮ್ಯಖರಾಗಿ ಸಾಯುವುದು ಲೇಸು; ಆದರೆ ಸಮ್ಯಗ್‌ಗೃಹ್ಯನ ವಿಮುಖರಾಗಿ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ!

—ಐ. ಪ್ರಕಾಶ ೨/೫೮-೫೯-೨

ಪುದ್ಗಲ : ಯಾವುದೊಂದು ಇನ್ನೊಂದರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಆಗಲುತ್ತಿರುತ್ತದೆ, ಅಂಥ ಗಲನ-ಪೂರಣವಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಮೂರ್ತ ಸ್ವರೂಪದ ಜಡಪದಾರ್ಥವು 'ಪುದ್ಗಲ'ವೆಂಬ ಅನ್ವರ್ಥಕ ನಾಮವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪುದ್ಗಲಪದಾರ್ಥವೆಂತೂ ಅವಿಭಾಗವಾದ ಪರಮಾಣುವೇ ಇದೆ. ಅವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ ಅವಕ್ಕೆ 'ಸಂಧ'ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧ, ವರ್ಣ ಇವು ಪುದ್ಗಲದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾಣುವು ಸ್ವಭಾವ ಪುದ್ಗಲವಾದರೆ ಸ್ಕಂಧವು ವಿಭಾವ ಪುದ್ಗಲವಾಗಿದೆ. ಶರೀರ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಜೀವನ, ಮರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪುದ್ಗಲದ ಉಪಕಾರವಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರ್ತ ಕಾರಣಗಳು ಇದ್ದ ಮೇಲೆಯೇ ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಪುದ್ಗಲಗಳಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ.

— ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ೫ ೨೦ ೨೮೯ ೨

ಪಂಚಾಚಾರ : ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗನುಸರಿಸಿ ನಿರ್ಮಲ ಮಾಡಲಾದ ಸಮ್ಯಗ್‌ಗೃಹ್ಯನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಆಚಾರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಗ್‌ಗೃಹ್ಯನಾಚಾರ, ಜ್ಞಾನಾಚಾರ, ಚಾರಿತ್ರ್ಯಾಚಾರ, ತಪಾಚಾರ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಚಾರವೆಂದು ಐದು ಭೇದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ಪಂಚಾಚಾರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಇವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, —

ಮೂವತ್ತಾರಂ ಗುಣಂಗಳ್ ತವಂಗಮಳ್ಧಿರೆ ಸಂದೈದುಮಾಚಾರದೊಳ್ ಸ |

ದ್ವಾವಂ ಕೈಗಳ್ ಶಿಷ್ಯಾಚರಣವಿಧಿಗಳಂ ತಿದಿ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಂ

ಸಾವದ್ಯಂ ಸಾರದಂತಾಗಿರೆ ನಿಯಮಿಸುವಾಚಾರ್ಯರ್ ..... ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪ, ಆದಿಪುರಾಣ. ೧-೩

ಪಾಪ : ಯಾವುದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಅಂಥ ಕಾರ್ಯ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಪಾಪ ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ನಿಮಿತ್ತ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪಾಪಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥನ, ಅಸ್ಥಿರ ಚಿತ್ತ ಸ್ವಭಾವ, ಪರನಿಂದೆ, ಅತ್ಯಪ್ರಶಂಸೆ, ವಿಂಥ್ಯಾಭಾಷಣ, ಪರದ್ರವ್ಯಹರಣ, ಮಹಾರಂಭ, ಮಹಾಪರಿಗ್ರಹ, ತೀವ್ರ ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪಾಪಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

—ರಾಜವಾರ್ತಿಕ ೬/೨೨/೪-೫೪-೧೮

ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವ : ಯಾವುದರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಪರಿಣಾಮ ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇದೆ ಅದು ಪಾರಿಣಾಮಿಕವಿದೆ. ಕರ್ಮದ ಉದಯ, ಉಪಶಮ, ಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯೋಪಶಮದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯದ ಸ್ವಭಾವಭೂತವಾದ ಅನಾದಿ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಆವಿರ್ಭೂತವಾದ ಭಾವಗಳು ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವಗಳಿವೆ. ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವಗಳಂತೂ ಅನಾದಿ ಅನಂತವೂ, ಉಪಾಧಿರಹಿತವೂ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೂ ಆಗಿವೆ. ಈ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವಗಳು ಬಂಧ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಇವೆರಡೂ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿವೆ. ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವ ಭಾವವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

—ಧವಲ ೧/೧.೧.೮/೧೬೧/೩

ಪುದ್ಗಲಪರಿವರ್ತನ : ಪರಿವರ್ತನವೆಂದರೆ ಭ್ರಮಣ ಮಾಡುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಾಲ, ಭವ, ಭಾವವೆಂದು ಐದು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಇನ್ನು ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ್ರವ್ಯ, ನೋಕರ್ಮದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಪುನಃ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಕೂಡಿ ಪುದ್ಗಲ ಪರಿವರ್ತನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂರುಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತಿರುವ ಯೋಗ್ಯ ಪುದ್ಗಲಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನಿಗ್ಧ-ರೂಕ್ಷ, ಗಂಧ-ವರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಿಂದ ತೀವ್ರ ಮಂದ-ಮಧ್ಯಮ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಅಗೃಹೀತ ಪುದ್ಗಲ ಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿ ನಂತರ ಅನಂತಸಲ ಮಿಶ್ರ ಪುದ್ಗಲಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ-ಮಧ್ಯ ಗೃಹೀತಪುದ್ಗಲಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಅನಂತಸಲ ಗ್ರಹಣಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕ್ರಮದಿಂದ ಯಾವಾಗ ಅದೇ ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣು ಅದೇ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅದೇ ಸ್ನಿಗ್ಧ-ರೂಕ್ಷ, ಗಂಧ-ವರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಿಂದ ಅದೇ ತೀವ್ರ-ಮಂದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ನೋಕರ್ಮರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ ಅಷ್ಟು ಕಾಲಸಮೂಹಕ್ಕೆ ನೋಕ ರ್ಮದ್ರವ್ಯಪರಿವರ್ತನಕಾಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವವು ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಕರ್ಮಪರಮಾಣುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಅವಲಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಎರಡನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ನಿರ್ಜರೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಯಾವಾಗ ಅದೇ ಕರ್ಮಪರಮಾಣುವು ಅದೇ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಕರ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ ಆ ಕಾಲಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕರ್ಮದ್ರವ್ಯಪರಿವರ್ತನಕಾಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಕೂಡಿಯೇ ಪುದ್ಗಲಪರಿವರ್ ತನಕಾಲವೆನ್ನುವರು. ಒಂದು ಕರ್ಮದ್ರವ್ಯಪರಿವರ್ತನ ಇಲ್ಲವೆ ನೋಕರ್ಮದ್ರವ್ಯಪರಿವರ್ತನದ ಕಾಲವು ಅನಂತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅದೇ ಪುದ್ಗಲ ಪರಮಾಣು ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸ್ನಿಗ್ಧ-ರೂಕ್ಷ, ಗಂಧ-ವರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಭಾವರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತು ಅದೇ ತೀವ್ರ-ಮಂದ-ಮಧ್ಯಮಗಳ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಅದೇ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಪುನಃ ಸಂಬಂಧವಾಗುವಂಥ ಸಂಯೋಗವು ಎಂದಾದರೊಮ್ಮೆ ಆಗುವದಿರುತ್ತದೆ ಯಾವಾಗ ಪುನಃ ಇಂಥ ಸಂಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ ಆಗ ಅನಂತಕಾಲವು ಕಳೆದು ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ.

—ಭಾ. ಪಾ. ಮಾ. ೨

ಬಂಧ : ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕೂಡಿ ಒಂದಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬಂಧವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಜೀವಬಂಧ, ಅಜೀವಬಂಧ, ಉಭಯಬಂಧವೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಸಂಸಾರ, ಧನ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಜೀವವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಬಿಡುವುದರಿಂದ ಜೀವದಪರ್ಯಾಯಭೂತವಾದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಹಾಗೂ ರಾಗಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಜೀವಬಂಧ ಅಥವಾ ಭಾವಬಂಧವಿದೆ. ಸ್ಯಂದನಿವರ್ತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಪಂಚೂಣಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧವು ಅಜೀವ ಅಥವಾ ಪುದ್ಗಲ ಬಂಧವಿದೆ. ಜೀವಪ್ರದೇಶಗಳೊಡನೆ ಕರ್ಮಪ್ರದೇಶಗಳ ಅಥವಾ ಶರೀರದಬಂಧವು ಉಭಯ ಇಲ್ಲವೆ ದ್ರವ್ಯಬಂಧವಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋಭೇದಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾವಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಬಂಧವೇ ಪ್ರಧಾನವಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಶರೀರದಬಂಧವು ಜೀವದೊಡನೆ ಆಗುವ ಸಂಭವಿಲ್ಲ. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ನಿರೋಧದಿಂದ ದ್ರವ್ಯಬಂಧದ ನಿರೋಧವಾದರೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಜ್ಞಾನವೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದೆ, ಅಜ್ಞಾನವೇ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದೆಯೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ವ್ರತ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮಾಡು ತ್ತಿದ್ದರೂ ಮತ್ತು ಶೀಲ ಹಾಗೂ ತಪವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಯಾರೂ ಪರಮಾರ್ಥದಿಂದ ಹೊರಗಿದ್ದಾರೆ ಅವರು ನಿರ್ವಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಸಮಯಸಾರ ಗಾಥೆ, ೧೩೩)

ಭವ್ಯ : ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಸಾರಿಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಭವ್ಯವೆಂದೂ ಮತ್ತು ಅಂಥ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ರಹಿತವಾದಂಥ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಅಭವ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಭವ್ಯ ಜೀವಿಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆಂದೇ ಇದರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಸಮ್ಯಕ್ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಮಂತ್ರವಾಗುತ್ತವೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಭವ್ಯ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲೂ ಇಂಥ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಎಂದೂ ಮಾಡದಂಥ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳಿರುತ್ತವೆ, ಇಂಥ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಅಭವ್ಯ ಸಮಾನವಾದ ಭವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಯಾವವು ಅನಂತಕಾಲ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಅವಕ್ಕೆ ದೂರಾನಂದೂರ ಭವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಮುಕ್ತವಾದ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಭವ್ಯ ಅಭವ್ಯವೆಂದು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪವಚನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂಥವು ಆಸನ್ನಭವ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂಥವು ದೂರ ಭವ್ಯವಿವೆ.

ಭಾವಕರ್ಮ : ಆತ್ಮನ ಜೈತನ್ಯ ಪರಿಣಾಮಾತ್ಮಕವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಭಾವಕರ್ಮವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಂದ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಭಿನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವವೇದ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತೀತಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಅವು ಕ್ರೋಧಾದಿ ರೂಪವಾಗಿವೆ. —ಆಪ್ತಪರೀಕ್ಷೆ ಮೂಲ/೧೧೩-೧೧೪

ಭಾವನಿಕ್ಷೇಪ : ಯಾವುದರ ಮುಖಾಂತರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲವೆ ಉಪಚಾರದಿಂದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಿಕ್ಷೇಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎಂದರೆ ಅನಿರ್ಣಿತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಂ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮುಖಾಂತರ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿಕ್ಷೇಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಮ, ಸ್ಥಾಪನಾ, ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾವವೆಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಅನಂತ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ, ಇನ್ನು ವರ್ತಮಾನ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಭಾವನಿಕ್ಷೇಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಭಾವನಿಕ್ಷೇಪವು ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕ ನಯದ ಅಶ್ರಯದಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. —ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ. ೧/೬/೨೦/೯

ಭಟ್ಟಾರಕ : ಅರಹಂತ, ಸಿದ್ಧ ಮತ್ತು ಸಾಧುವಿಗೆ ಭಟ್ಟಾರಕವೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಅರಹಂತರ ಸಲುವಾಗಿ ಭಟ್ಟಾರಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. —ಧವಲ. ೯/೧೩೦